

**Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»
Інститут історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра політології**

Марчук В. В., Максимець Б. В.

ВИБОРИ І ВИБОРЧІ СИСТЕМИ

**Методичні вказівки
для підготовки до семінарських занять**

Івано-Франківськ, 2014

БК
УДК

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № від 2014 року)

ББК
УДК

Рецензенти:

Марчук В. В., Максимець Б. В. Методичні рекомендації для підготовки до семінарських занять з навчальної дисципліни «Вибори і виборчі системи»: [текст] / Васильович Васильович Марчук, Богдан Володимирович Максимець / Інститут історії, політології і міжнародних відносин; Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2014. – с.

Методичні рекомендації розроблені з метою забезпечити якісну підготовку студентів до семінарських занять з навчальної дисципліни «Вибори і виборчі системи».

Методична розробка призначена для студентів, аспірантів, викладачів,.

ББК

© ., 2014

©Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2014

ЗАГАЛЬНИЙ ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ВИБОРИ І ВИБОРЧІ СИСТЕМИ»

Загальна кількість годин та кредитів ECTS: 108 год. / 3,5 кредита ECTS із них:

Лекцій: 36 год.

Семінарських занять: 32 год.

Самостійної роботи: 40 год.

Семестр: 3 (освітньо-кваліфікаційний рівень „бакалавр”)

Форма підсумкового контролю: екзамен

Мета курсу: дати студентам необхідні знання про політичні вибори, їх місце в системі представницької демократії; базові характеристики виборчих систем, їх елементи, позитивні риси та недоліки, політичні наслідки; виборчий процес та його складові, індикатори демократичності виборчого процесу, географію виборчих систем та виборчу інженерію.

Для оволодіння дисципліною **вивчаються** сутність сучасних політичних виборів, історія виборчого процесу, поняття виборчого права як основи проведення виборів, виборчий процес, партії і суспільно-політичні об'єднання у виборчому процесі, загальна класифікація сучасних виборчих систем, виборча система сучасної України, поняття виборчої кампанії, особливості формування іміджу у виборчій кампанії, основні етапи організації і підготовки виборчої кампанії, організація управління у виборчих кампаніях, технології діагностичних і аналітичних досліджень у виборчих кампаніях.

На основі отриманих теоретичних знань виробити у студентів **уміння** об'єктивно оцінювати роль та характер виборів, їх місце в політичній системі; розрізняти типи і види виборчих систем, їх застосуванням в межах української і світової виборчої практики; проводити політологічний аналіз виборчого процесу в цілому та його окремих етапів; аналізувати правові основи проведення виборів в Україні; визначати шляхи реформування виборчої системи України.

**ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ВИБОРИ І ВИБОРЧІ СИСТЕМИ»
ФОРМА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ: ЕКЗАМЕН**

№	Назва теми	Кількість годин				
		всього	аудиторних	лекцій	практичних	самостійна робота
1	Історія виборчого процесу	8	4	2	2	4
2	Сутність сучасних політичних виборів.	8	4	2	2	4
3	Поняття виборчого права як основи проведення виборів.	8	4	2	2	4
4	Виборчий процес.	6	4	2	2	2
5	Партії і суспільно-політичні об'єднання у виборчому процесі.	6	4	2	2	2
6	Референдуми та плебісцити в системі представницької демократії.	2	2	0	2	0
7	Виборча кампанія: поняття, класифікація, етапи, ресурси.	6	4	2	2	2
8	Організаційне та фінансове забезпечення виборчих кампаній.	6	4	2	2	2
9	Проектування виборчих кампаній	8	4	2	2	4
10	Загальна характеристика та основні елементи виборчих систем	10	6	4	2	4
11	Типи виборчих систем. Мажоритарна виборча система.	4	4	2	2	0
12	Типи виборчих систем. Пропорційна і напівпропорційна виборчі системи.	4	4	2	2	0
13	Типи виборчих систем. Змішана, куріальна, консенсусна виборчі системи.	4	4	2	2	0
14	Значення, наслідки, оцінювання, ефективність та розробка виборчих систем	6	4	2	2	2
15	Географія виборчих систем.	4	2	2	0	2
16	Виборча система сучасної України. Вибори Президента та народних депутатів України.	8	6	4	2	2
	Виборча система сучасної України. Вибори органів місцевого самоврядування.	6	4	2	2	2
	Всього	108	68	36	32	40

ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ*Денна форма*

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Історія виборчого процесу.	2
2	Сутність сучасних політичних виборів.	2
3	Поняття виборчого права як основи проведення виборів.	2
4	Виборчий процес.	2
5	Партії і суспільно-політичні об'єднання у виборчому процесі.	2
6	Референдуми та плебісцити в системі представницької демократії.	2
7	Виборча кампанія: поняття, класифікація, етапи, ресурси.	2
8	Організаційне та фінансове забезпечення виборчих кампаній.	2
9	Проектування виборчих кампаній	2

Заочна форма

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Сутність сучасних політичних виборів	2
2	Загальна характеристика та основні елементи виборчих систем	2

ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ*Денна форма*

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Загальна характеристика та основні елементи виборчих систем	2
2	Типи виборчих систем. Мажоритарна виборча система.	2
3	Типи виборчих систем. Пропорційна і напівпропорційна виборчі системи.	2
4	Типи виборчих систем. Змішана, куріальна, консенсусна виборчі системи.	2
5	Значення, наслідки, оцінювання, ефективність та розробка виборчих систем.	2

6	Виборча система сучасної України. Вибори Президента та народних депутатів України.	2
7	Виборча система сучасної України. Вибори органів місцевого самоврядування.	2

Заочна форма

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Виборча система сучасної України.	2

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Сутність сучасних політичних виборів

Поняття виборів. Рівні виборів. Президентські, парламентські та місцеві вибори. Вибори до верхньої та нижньої палати. Строки та терміни проведення виборів. Чергові, позачергові та додаткові вибори. Демократичні норми проведення сучасних виборів.

Функції виборів в умовах демократичного суспільства. Зміст функцій виборів: артикуляції, контролю, легітимзації і стабілізації, комунікативної, каналізації, мобілізації, соціалізації, рекрутування політичної еліти, генерування, конституювання опозиції.

Мета та функції виборів в умовах тоталітарної політичної системи. Вибори в авторитарних та суспільствах перехідного типу. Непрямі вибори. Періодичний характер, підміна виборів та розтягування строків голосування. Панування однопартійної, безпартійної та «системи «обраних» партій» в авторитарних суспільствах. Всенародні референдуми як спосіб підміни виборів.

Тема 2. Історія виборчого процесу

Вибори та голосування як способи здійснення народовладдя. Стародавня Греція. Стародавній Рим. Середньовіччя. Новий час. Виникнення парламентаризму. Станово-представницька демократія. Втілення ідеї про права людини у внутрішньому законодавстві під час буржуазних революцій в Англії, Франції, США. Вітчизняний виборчий досвід. Політичні вибори в політичній практиці сучасної України.

Тема 3. Поняття виборчого права як основа проведення виборів

Вузьке та широке визначення поняття «виборче право». Принципи сучасного виборчого права. Принцип всезагальності, прямих, таємних і рівних виборів. Активне та пасивне виборче право.

Історія боротьби за впровадження всезагального виборчого права. Філософсько-політичні концепції обґрунтування всезагального виборчого права. Боротьба за жіночі виборчі права. Боротьба за скасування кольорових та молодіжних виборчих цензів в Європі та США.

Основні різновиди сучасних та історичних виборчих цензів. Віковий ценз, ценз недієздатності та моральний ценз. Основні групи обмежень виборчого права XIX-XX ст. Майнові, вікові, професійні, освітні, релігійні та міграційні виборчі обмеження. Боротьба за скасування расових обмежень виборчого законодавства. Законодавче закріплення виборчого права для «меншин».

Тема 4. Виборчий процес

Поняття виборчого процесу. Виборчий процес як особлива діяльність, що спрямована на організацію, проведення та участь у виборах. Виборчий процес як система правових норм, що регулює вибори.

Стадії виборчого процесу. Підготовчий етап виборів. Різновиди виборчих органів. Способи формування списків виборців. Способи (суб'єкти) висунування кандидатів у депутати. Агітаційно-пропагандистська кампанія виборів. Способи голосування. Зміст та вигляд виборчих бюлетенів.

Загальні вимоги до підрахунку голосів. Послідовність підрахунку голосів. Контроль за дотриманням виборчого законодавства. Виборчо-правові спори. Відповідальність за виборчі правопорушення.

Тема 5. Партії і суспільно-політичні об'єднання в виборчому процесі

Політичні партії на виборах. Функції політичних партій. Завдання політичних партій і суспільно-політичних об'єднань на виборах. Імідж партії. Партійний спектр сучасної України. Основні партії, ідеологічні течії. Основи партійної участі у виборчих кампаніях. Соціальна база партії, її електорат. Підбір партійних кандидатів та їх підготовка. Методи кадрової роботи.

Тема 6. Загальна класифікація сучасних виборчих систем

Вузьке, нормативно-правове та широке розуміння поняття «виборча система». Виборча система як принцип переведення голосів виборців у депутатські мандати. Виборча система, як сукупність процесуально-правових норм, що регулюють вибори. Виборча система, як сукупність електоральних взаємовідносин.

Поняття «мажоритарна» виборча система. Основні різновиди мажоритарних виборчих систем. Система відносної більшості. Система абсолютної більшості. Історичні передумови застосування системи відносної та абсолютної більшості. Способи визначення абсолютної більшості. Переваги мажоритарних виборчих систем. Недоліки мажоритарних виборчих систем. Мажоритарна система кваліфікаційної більшості. Система перебалотування. Система альтернативного голосування. Переваги системи альтернативного голосування. Поняття «напівпропорційна» виборча система. Позитиви та недоліки «напівпропорційних» виборчих систем. Система обмеженого голосування. Система єдиного голосу, що не передається. Система кумулятивного голосування. Система «балів».

Різновиди пропорційних виборчих систем. Критерії типології пропорційних виборчих систем. Системи повного та обмеженого пропорційного представництва. Системи з жорсткими, напівжорсткими та м'якими списками. Панашування та рейтингове голосування. Виборча квота як критерій класифікації пропорційних виборчих систем.

Поняття «виборча квота». Методи обчислення виборчої квоти. Квота Хейра, Друпа, Гегенбах-Бішофа. Правила розподілення «зайвих» мандатів. Правило «найбільшої кількості», правило «найбільшого залишку», правило «найбільшої середньої». Методи дільників. Метод Д'онта, Імперіалі, Сент-Лаг'ю, модифікований метод Сент-Лаг'ю.

Сутність змішаної виборчої системи. Виникнення змішаних виборчих систем. Варіанти застосування змішаної виборчої системи. Позитиви та недоліки змішаних виборчих систем. Політичні наслідки застосування змішаних виборчих систем. Типологія змішаних виборчих систем. Географічно неоднорідні та географічно однорідні змішані виборчі системи. Системи паралельного і послідовного комбінування. Зв'язані та незв'язані змішані виборчі системи. Мажоритарно-пропорційні, пропорційно-мажоритарні та врівноважені системи.

Історичні типи виборчих систем. Куріальна виборча система. Застосування куріальної виборчої системи в Австро-Угорщині, Російській імперії та СРСР. Система голосу, що передається. Ірландський різновид системи голосу, що передається. Ефективність виборчих систем.

Тема 7. Виборча система сучасної України

Етапи становлення виборчої системи сучасної України. Мажоритарна виборча система абсолютної більшості в умовах тоталітарної політичної системи. Обов'язкова явка виборців. Система абсолютної більшості та атомізована партійна система.

Загальні вимоги щодо проведення виборів до Верховної Ради України відповідно до Закону України "Про вибори народних депутатів України" від 2007 р. Активне й пасивне виборче право при виборах до парламенту України. Засади та етапи виборчого процесу при формуванні найвищого законодавчого органу країни. Суб'єкти виборчого процесу. Види виборів депутатів та порядок їх призначення. Формування виборчих округів при парламентських виборах в Україні. Система виборчих комісій.

Висування та реєстрація кандидатів у депутати. Загальний порядок висування кандидатів. Порядок утворення виборчого блоку. Умови реєстрації кандидатів у багатомандатному та одномандатних виборчих округах. Грошова застава. Порядок реєстрації кандидатів у депутати.

Формування виборчого фонду та використання його коштів. Строки проведення передвиборної агітації. Форми й засоби передвиборчої агітації. Порядок використання електронних (аудіовізуальних) ЗМІ. Обмеження щодо ведення передвиборної агітації. Права офіційних спостерігачів під час виборів до Верховної Ради України.

Голосування та порядок підрахунку голосів на виборчій дільниці. Визнання дільничою виборчою комісією голосування на виборчій дільниці недійсним. Повторне голосування. Встановлення результатів виборів депутатів у багатомандатному окрузі. Визнання виборів недійсними.

Загальні засади виборів Президента України у відповідності до Закону України «Про вибори Президента України» від 2003 р. Порядок і строки призначення виборів. Реалізація активного й пасивного виборчого права при виборах Президента України. Висування кандидатів у Президенти України. Висування від політичних партій та їх виборчих блоків. Висування від зборів виборців. Самовисування. Реєстрація кандидатів у Президенти України.

Передвиборча агітація. Проведення передвиборної агітації кандидатами в Президенти України. Використання державних засобів масової інформації у передвиборчій агітації. Вимоги щодо формування особистого виборчого фонду кандидата у Президенти України. Проведення голосування та порядок визначення результатів виборів Президента України.

Цивільна, адміністративна та кримінальна відповідальність за порушення виборчого законодавства в Україні. Скарги на неправильності в списках виборців та в списках громадян, які мають право брати участь у референдумі. Скарги на рішення й дії територіальної, окружної (територіальної) виборчої комісії по виборах, депутатів і голів сільських, селищних, районних, міських, районних у містах, обласних рад і заяви про скасування рішень виборчої комісії. Скарги на рішення, дії або бездіяльність ЦВК, територіальної, дільничної виборчої комісії по виборах Президента України та заяви про скасування реєстрації кандидатом у Президенти України. Скарги, заяви на рішення, дії або бездіяльність виборчих комісій по виборах народних депутатів України. Скарги на рішення, дії або бездіяльність Центральної виборчої комісії України. Скарги громадян на рішення, дії або бездіяльність державних органів, юридичних чи службових осіб у сфері управлінської діяльності. Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина.

Виборчі комісії. Види місцевих виборів, порядок та строки їх призначення. Виборчі дільниці. Територіальна виборча комісія, її повноваження. Окружні та дільничі виборчі комісії. Порядок складання списків виборців.

Порядок висування кандидатів на зборах виборців за місцем проживання, трудової діяльності або навчання. Самовисування громадян кандидатами на місцевих виборах. Порядок висування кандидатів місцевими осередками політичних партій (блоків), громадськими організаціями. Реєстрація кандидатів у депутати та на посади сільських, селищних, міських голів.

Довірені особи кандидата. Уповноважені особи місцевих осередків політичних партій (блоків), громадських організацій. Матеріали передвиборчої агітації. Обмеження у проведенні передвиборчої агітації. Фінансування виборчої кампанії. Власні виборчі фонди кандидатів та порядок їх утворення.

Порядок голосування. Час і місце голосування. Виборчий бюлетень. Встановлення результатів виборів. Повторні вибори. Вибори депутатів рад, сільських, селищних міських голів замість тих, які вибули.

Тема 8. Поняття виборчої кампанії

Основні підходи до розуміння виборчої кампанії. Передкампанія. Кампанія. Посткампанія.

Стратегія виборчої кампанії. Завдання стратегії. Збір інформації про виборчі округи і конкурентів. Демографічні дослідження. Історія виборів в окрузі. Ідея виборчої кампанії. Основна і допоміжна теми виборчої кампанії. Ресурси виборчої кампанії.

Тактика виборчої кампанії. Основні завдання тактики. Напрями розробки тактики виборчої кампанії. Базовий напрям. Оргмасовий напрям. Агітаційно-рекламний напрям. Забезпечувальний напрям: інформаційно-аналітичне забезпечення, взаємодія з зовнішніми організаціями, юридичне, технічне, фінансове забезпечення. Проектування і управління виборчою кампанією.

Тема 9. Особливості формування іміджу в виборчій кампанії

Характеристика поняття «імідж». Імідж як особлива соціально-психологічна категорія. Політичний імідж. Особливості іміджу політика. Стереотип.

Типи іміджу політичного лідера. Активний імідж. Пасивний імідж. Ситуативний імідж. Функції іміджу в виборчій кампанії.

Загальні підходи до побудови іміджу політика. Легенда. Формування іміджу кандидата, партії в засобах масової інформації. Імідж на телебаченні. Зовнішня складова іміджу.

Тема 10. «Основні етапи організації і підготовки виборчої кампанії»

Основні етапи підготовки і проведення виборчої кампанії. Попередня стадія. Підбір команди. Паблік рилейшинз. Планування. Побудова коаліцій. Основна стадія. Інституювання кандидата. Агітація. Заключний етап. Захист результатів виборів. Агітаційна робота після виборів.

Планування виборчої кампанії. Види, форми, зміст планів і їх місце у загальній системі управління виборчої кампанії. Якісна оцінка плану кампанії. Розробка стратегії і плану рекламно-агітаційної кампанії. Основні критерії вибору форм рекламної кампанії.

Розробка плану діяльності кандидата. Правила ефективного планування часу кандидата. Формування зведеного плану-графіку.

Тема 11. Організація управління в виборчих кампаніях

Основи організації і управління виборчої кампанії. Методи організації управління виборчої кампанії. Територіальний спосіб. Функціональний метод. Програмно-цільовий метод.

Основні функції і структура штабу кампанії. Штаб. Функції штабу. Група стратегічного планування. Функції підрозділів штабу. Основні функції групи стратегічного планування. Функції організаційної групи. Функції аналітичної групи. Функції групи реклами, агітації і пропаганди. Функції групи територіальних координаторів. Функції групи довірених осіб.

Підбір і управління персоналом. Робота з активістами. Взаємодія з залученими професіоналами в команді.

Тема 12. Технології діагностичних і аналітичних досліджень у виборчих кампаніях

Виборчий маркетинг. Етапи виборчого маркетингу.

Технології діагностичних і аналітичних досліджень у виборчій кампанії. Інформаційна складова виборчої кампанії і діагностика виборчого округ. Експрес-діагностика. Електоральна карта регіону. Принципи діагностичних досліджень.

Організація і проведення соціологічних досліджень в ході підготовки і проведення виборчих кампаній. Особиста думка респондента. Опитування громадської думки. Визначення ресурсів, що виділяються на дослідження. Складання анкети. Відкриті питання. Закриті питання. Рейтингові опитування. Класифікаційні питання. Формування вибірки. Розробка методики польових досліджень. Підготовка інтерв'юєрів і контролерів. Проведення пілотного дослідження. Проведення польових досліджень (проведення опитування). Обробка даних. Аналіз даних і підготовка висновків і рекомендацій.

Дослідження додаткових джерел. Підготовка комплексних аналітичних звітів. Енциклопедичні і країнознавчі довідники. Статистичні довідники. Центральна преса. Регіональна і місцева преса. Програми новин центрального телебачення. Інформаційні довідники Центральної виборчої комісії. Довідники регіональних (територіальних) комісій. Довідники „Хто є хто?“. Опубліковані результати соціологічних

досліджень громадської думки. Інформаційні агентства і агентства політичного консалтингу. Рішення, постанови, протоколи засідань виконавчої і представницької влади регіону і місцевого самоуправління. Інтернет.

Структура діагностичного звіту. Загальні дані по регіону. Демографія. Характеристика економіки і господарства. Організація влади і основні власні структури. Найбільш впливові люди регіону. Історія виборів в регіоні, виборча статистика. Електорат. Основні проблеми регіону і виборчих округів. Найбільш вірогідні суперники і їх оточення. Прогноз розвитку політичної ситуації і можливої стратегії.

Роль, значення і методи отримання і обробки експертної інформації у виборчих кампаніях. Організація отримання інформації за допомогою фокус-груп.

Тема 13. Фінансування виборчої кампанії

Фінансовий план. Бюджет. Кошторис. План видатків.

Фаундрейзінг (збір коштів на кампанію). Завдання збору коштів на кампанію. Види збору коштів.

Технологічна схема збору коштів. Загальні рекомендації щодо збору коштів для фінансування виборчої кампанії.

Тема 14. Основи агітації і пропаганди в виборчих кампаніях

Поняття та мета політичної агітації та пропаганди. Основні змістові етапи агітації. Агітаційне звернення. Агітаційні тексти. Розробка передвиборчої програми і платформи. Розробка базової промови кандидата. Публічні виступи в ході виборчої кампанії.

Організація і проведення «адміністративної кампанії». Організація і проведення передвиборчої агітації за допомогою листівок. Агітація з залученням «відомих людей». Технологія прямої (адресної) агітації.

Політична реклама в засобах масової інформації. Політична реклама в пресі. Політична реклама на телебаченні. Радіореклама.

Зовнішня і вулична реклама. Організація і проведення кампанії «від людини до людини». Агітаційна кампанія по телефону. Організація і проведення кампаній від «дверей до дверей». Організація масових публічних акцій.

Технологія чуток. Інші методи агітації і пропаганди: Інтернет, графіті, перфоманси.

СЕМІНАРСЬКІ І ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

Тема 1. Історія виборчого процесу

(2 год.)

План

1. Вибори у стародавніх Греції та Римі.
2. Виникнення парламенту.
3. Виборчий досвід України (IX–XVIII ст.).
4. Вплив виборчої практики Росії та Австрії на формування вітчизняного виборчого досвіду.
5. Вибори в Україні 1917–1919 рр.
6. Особливості виборів в СРСР.

Основні поняття і терміни: вибори, станово-представницькі збори, парламент, парламентаризм, демократія, аристократія.

Література

- Балабан Р. В. Теорія виборчої системи / Р. В. Балабан. – К. : Либідь, 2007. – 112 с.
- Білоус А.. Політичні об'єднання України. - К., 1993.
- Веденєєв Ю. А. Нариси з історії виборів та виборчого права : навч. посіб. [Електронний ресурс] / Ю. А. Веденєєв. – Калуга : «Символ», 2002. – 692 с. – Режим доступу : <http://pravolib.pp.ua/ocherki-istorii-vyborov-izbiratel'nogo-prava.html>.
- Виборче законодавство: українська практика, міжнародний досвід та шляхи реформування / за загальною редакцією Радченка Є.В. – К.: Факт, 2003. – 258 с.
- Виборче право України : навч. посіб. / за ред. В. Ф. Погорілка, М. І. Ставнійчук. – К. : Парламентське видво, 2003. – 383 с.
- Вибори і референдум в Україні: проблема теорії і практики: Збірник / Ред.: М. Рябець та ін. – К., 2001. – 360 с.
- Вишняк О. І. Електоральна соціологія: історія, теорії, методи. – К. : Ін-т соціології НАНУ, 2000. – 309 с.
- Конституционное (государственное право) зарубежных стран: Том 1-2. Часть общая / Отв. ред. проф. Б. А. Страшун. - М. : изд. «Бек», 2000. – 784 с.
- Лысенко В. И. Выборы и представительные органы в новой Европе: политический опыт и тенденции 80-90-х годов. - М. : Наука, 1994. – 350 с.

- Мазур О. Г. Виборчі системи: світовий досвід / О.Г. Мазур. - Луг. : СУДУ, 1999. – 36 с.
- Монолатій І. С. Разом, але майже окремо. Взаємодія етнополітичних акторів на західноукраїнських землях у 1867 - 1914 рр. : монографія / Іван Сергійович Монолатій; за ред. Максим М. Гон; ред. Ярослав Довган.– Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2010.– 735 с.
- Пугачев В. П., Соловьев А. И. Введение в политологию: учебник для студентов высших учебных заведений. - М. : Аспект Пресс, 2004. – 479 с.
- Пуфлер Е. Парти́йна система України: особливості формування, тенденції подальшої трансформації. - К., 1997.
- Рябов С. Г. Політичні вибори : навч. посіб. / С. Г. Рябов. – К. : Тандем, 1998. – 96 с.
- Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія / Дж. Сарторі. – К. : Артек, 2001. – 212 с.
- Хімченко О. Г. Політичні партії і виборчий процес в умовах розбудови демократичного суспільства : навч. посіб. / О. Г. Хімченко. – К. : Видавничий дім «Професіонал», 2006. – 208 с.
- Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн / В. М. Шаповал. – К. : Артек, 2001. – С.118–126.
- Шведа Ю. Соціологія партійних систем Моріса Дюверже // Нова політика. - 1996. - №4. - С.31-37.
- Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні.- Львів, 2010. – 462 с.
- Шведа Ю. Партії та вибори: європейський досвід і українські реалії. Енциклопедичний словник.- Львів, 2009.- 500 с.
- Шведа Ю. Р. Партії та вибори : енциклопедичний словник / Ю. Р. Шведа. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 750 с.
- Шведа Ю. Політичні партії у виборах: теорія та практика виборчої кампанії : навч.-метод. посіб. / Ю. Шведа. – К. : Знання, 2012. – 373 с.

Тема 2. Сутність сучасних політичних виборів (2 год.)

План

1. Поняття виборів та їх місце у державі.
2. Типи виборів.
3. Функції виборів у демократичному та недемократичному суспільстві.
4. Фреквенція, абсентеїзм як різновиди електоральної поведінки.

Основні поняття і терміни: вибори, політичні вибори, фреквенція, абсентеїзм, абстенціонізм, виборчий процес.

Література

- Балабан Р. В. Теорія виборчої системи / Р. В. Балабан. – К. : Либідь, 2007. – 112 с.
- Бучин М. А. Демократичні принципи виборів: політико-правові аспекти регулювання в Україні : моногр. / М.А. Бучин. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2012. – 364 с.
- Веденєєв Ю. А. Нариси з історії виборів та виборчого права : навч. посіб. – Калуга : «Символ», 2002. – 692 с. <http://pravolib.pp.ua/ocherki-istorii-vyiborov-izbiratel'nogo-prava.html>.
- Виборче законодавство: українська практика, міжнародний досвід та шляхи реформування / за загальною редакцією Радченка Є.В. – К.: Факт, 2003. – 258 с.
- Виборче право України : навч. посіб. / за ред. В. Ф. Погорілка, М. І. Ставнійчук. – К. : Парламентське вид-во, 2003. – 383 с.
- Вибори і референдум в Україні: проблема теорії і практики: Збірник / Ред.: М. Рябець та ін. – К., 2001. – 360 с.
- Вишняк О. І. Електоральна соціологія: історія, теорії, методи. – К. : Ін-т соціології НАНУ, 2000. – 309 с.
- Конституционное (государственное право) зарубежных стран: Том 1-2. Часть общая / Отв. ред. проф. Б. А. Страшун. - М. : изд. «Бек», 2000. – 784 с.
- Кривошеїн В. В. Виборча фреквенція як індикатор політичної активності / В. В. Кривошеїн // Грані . – 2013. – № 8. – С. 141–148.
- Лысенко В. И. Выборы и представительные органы в новой Европе: политический опыт и тенденции 80-90-х годов. - М. : Наука, 1994. – 350 с.
- Мазур О. Г. Виборчі системи: світовий досвід / О.Г. Мазур. - Луг. : СУДУ, 1999. – 36 с.
- Максакова Р. Вибори як форма реалізації установчої влади в Україні: актуальні питання сьогодення / Р. М. Максакова // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2010. – № 1. – С.52-60.
- Малкіна Г. Вибори як засіб реалізації політичної відповідальності / Г. Малкіна // Віче. – 2008. – № 12. – С.16-18.
- Неліна Н. Вибори як форма волевиявлення українського народу / Н. Неліна // Підприємництво, господарство і право. – 2013. – № 7. – С. 15-18.
- Поліщук І. Вибори як феномен політичного життя: системно-факторний аналіз / І. О. Поліщук // Вісник

Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого [Текст]: збірник наукових праць / редкол.: А.П.Гетьман та ін. – Харків, 2012. – № 2(12). – С. 165-173. – (Серія : філософія, філософія права, політологія, соціологія)

- Пугачев В. П., Соловьев А. И. Введение в политологию: учебник для студентов высших учебных заведений. - М. : Аспект Пресс, 2004. – 479 с.
- Романюк А. Выборы как наука / А. Романюк // Вища школа. – 2013. – № 2. – С. 84-85.
- Рябов С. Г. Політичні вибори: Навчальний посібник. - К., 1998.
- Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія. – К. : Артек, 2001. – 212 с.
- Черкасин К. Характеристики електоральної поведінки виборців України на рівні дільниць / К. Черкашин // Політичний менеджмент. – 2012. – № 3. – С. 119-126.
- Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн / В. М. Шаповал. – К. : Артек , 2001. – С.118–126.
- Шведа Ю. Соціологія партійних систем Моріса Дюверже // Нова політика. - 1996. - №4. - С.31-37.
- Шведа Ю. Р. Выборы та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні.- Львів, 2010. – 462 с.
- Шведа Ю. Партії та вибори: європейський досвід і українські реалії. Енциклопедичний словник.- Львів, 2009.- 500 с.
- Шведа Ю. Р. Партії та вибори : енциклопедичний словник / Ю. Р. Шведа. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 750 с.
- Шведа Ю. Політичні партії у виборах: теорія та практика виборчої кампанії : навч.-метод. посіб. / Ю. Шведа. – К. : Знання, 2012. – 373 с.
- Чальцева О. Реформування виборчого законодавства України (1993-2012 рр.): політичні наслідки і проблеми / О. Чальцева, О. Піденко // Гілея. – 2013. – № 6. – С. 361-362.

Тема 3. Виборче право як основа проведення виборів (2 год.)

План

1. Поняття виборчого права. Виборчі цензи.
2. Принципи організації виборів.
3. Форми незаконного впливу на виборців та способи протидії їм.
4. Відповідальність за порушення виборчого законодавства.

Основні поняття і терміни: вибори, політичні вибори, виборче право, виборче законодавство, активне (пасивне) виборче право, виборча дієздатність, виборчі обмеження (цензи), ценз громадянства, віковий ценз, ценз дієздатності, ценз осілості, військовий ценз, статевий ценз, ценз грамотності (освіти), класовий ценз, плюральний вотум, попередження ЦВК, патології виборчих систем, офіційний та неофіційний вплив на виборців, нерівне представництво, потенційні та реальні виборці, адміністративний ресурс, виборча географія (джерімендерінг), насильство, погроза, шантаж, обман, підкуп виборців, пропагандистський вплив, маніпулювання, демагогія (популізм), нейро-лінгвістичне програмування (НЛП), спостерігачі, офіційні спостерігачі, паралельний підрахунок голосів, екзит-пол.

Література

- Балабан Р. В. Теорія виборчої системи. – К., 2007. – 112 с.
- Білоус А.. Політичні об'єднання України. - К., 1993.
- Бучин М. А. Демократичні принципи виборів: політико-правові аспекти регулювання в Україні : моногр. / М.А. Бучин. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2012. – 364 с.
- Бучин М. А. Ресурси виборчої кампанії та особливості їх використання в Україні : монографія / М. А. Бучин. – Львів : ЛІСВ, 2009. – 231 с.
- Выборы і референдум в Україні: проблема теорії і практики : збірник / ред.: М. Рябець та ін. – К. : Артек, 2001. – 360 с.
- Выборче законодавство: українська практика, міжнародний досвід та шляхи реформування / за заг. ред. Радченка Є.В. – К.: Факт, 2003. – 258 с.
- Вишняк О. І. Електоральна соціологія: історія, теорії, методи / О. І. Вишняк. – К. : Ін-т соціології НАНУ, 2000. – 309 с.
- Граф Г., Зайлер Г. Выборы и избирательное право в классовой борьбе. - М., 1974.
- Кіс Т. І. Виборчі системи та їхні політичні наслідки // Нова політика. - 1996. - №2, 4.
- Ковлер А. И. Избирательные технологии: российский и зарубежный опыт. – М., 1995.
- Конституционное (государственное право) зарубежных стран: Том 1-2. Часть общая / Отв. ред. проф. Б. А. Страшун. - М.,2000.
- Лысенко В. И. Выборы и представительные органы в новой Европе: политический опыт и тенденции 80-

90-х годов. - М., 1994.

- Лукаш Т. Выборче право, виборчий процес і виборча система: огляд порядку денного / Т. Л. Лукаш // Гілея. – 2012. – № 10. – С. 544-549.
 - Лукаш Т. Основні принципи виборчого права / Т. Лукаш // Гілея. – 2012. – № 8. – С. 558-562.
 - Мазур О. Г. Виборчі системи: світовий досвід / О.Г. Мазур. – Луган. : СУДУ, 1999. – 36 с.
 - Малкин Е. Основы избирательных технологий и партийного строительства / Е. Малкин, Е. Сучков. – К. : Издательство «Основні цінності», 2005. – 528 с.
 - Малкин Е. Политические технологии. 2-е (7-е) стер. изд. / Е. Малкин, Е. Сучков – М. : «Русская панорама», 2008. – 680 с.
 - Марцеляк О. Конституційні засади виборчого права України (загальнотеоретична характеристика) / О. Марцеляк // Право України. – 2013. – № 5. – С. 38-46.
 - Надане А. Выбор избирательных систем // Полис. - 1993. - №3.- С. 70-79.
 - Паппи Ф. У. Политическое поведение: мыслящие избирателии многопартийные системы // Политическая наука: новые направления. - М.,1999.- С.262-280.
 - Пугачев В. П., Соловьев А. И. Введение в политологию: Учебник для студентов высших учебных заведений. - М., 2000.
 - Пуфлер Е. Парти́на система України: особливості формування, тенденції подальшої трансформації. - К., 1997.
 - Рябов С. Г. Політичні вибори: Навчальний посібник. - К., 1998.
 - Савенко М. Активне виборче право : теоретичний аспект / М. Савенко // Право України. – 2013. – № 5. – С. 122-134.
 - Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія. – К. : Артек, 2001. – 212 с.
 - Таагапера Р., Шугарш М. С. Описание избирательных систем // Полис. - 1997. - №3.
 - Тимошенко І. Особливості конституційно-правової відповідальності за порушення виборчого законодавства України [Електронний ресурс] / І. Тимошенко. – Режим доступу : http://lib.academy.sumy.ua/library/P_Visnik/Numbers/2_5_2011/05_02_13.pdf.
 - Уоллерстайн М. Избирательные системы, партии и политическая стабильность // Полис. - 1992. - № 5-6.
 - Фузаро К. Правила переходного периода. Новоеизбирательное законодательство Италии 1993 года // Реформа избирательной системы в Италии и России: опыт и перспективы. Отв. ред. Лысенко В.И. - М., 1995. - С.8-38.
 - Чиркин В. Е. Формирование парламента // Основы сравнительного государственоведения. - М., 1997. - С. 197-210.
 - Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн. - К., 2001. - С.118-126.
 - Шведа Ю. Соціологія партійних систем Моріса Дюверже // Нова політика. - 1996. - №4. - С.31-37.
 - Шведа Ю. Р. Выбори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні.- Львів, 2010. – 462 с.
 - Шведа Ю. Партії та вибори: європейський досвід і українські реалії. Енциклопедичний словник.- Львів, 2009.- 500 с.
 - Полторац В. Избирательные кампании: научный подход к организации / В. Полторац, О. Петров. – К. : Знання України, 2004. – 120 с.
 - Шведа Ю. Р. Партії та вибори : енциклопедичний словник / Ю. Р. Шведа. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 750 с.
 - Шведа Ю. Політичні партії у виборах: теорія та приктика виборчої кампанії : навч.-метод. посіб. / Ю. Шведа. – К. : Знання, 2012. – 373 с.
- Чемсак, Ю. В.**
- Выборчий процес та його стадії: теоретично-правовий аспект / Ю. В. Чемсак // Проблеми законності [Текст

Тема 4. Виборчий процес

(2 год.)

План

1. Поняття виборчого процесу. Його суб'єкти та об'єкти.
2. Засади виборчого процесу.
3. Основні етапи (стадії) виборчого процесу:
 - а) призначення виборів, виборчий округ, виборча дільниця;
 - б) повноваження виборчих комісій. Центральна виборча комісія;
 - в) передвиборна агітація і пропаганда;
 - г) проведення голосування на виборах;
 - г) встановлення результатів голосування і виборів.
4. Правові основи проведення виборів в Україні.

Основні поняття і терміни: вибори, політичні вибори, виборче право, виборче законодавство, виборчий процес, виборчий округ, виборча дільниця, виборчі комісії, передвиборна агітація та пропаганда.

Література

- Закон України «Про Центральну виборчу комісію» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1932-15>
- Закон України «Про вибори народних депутатів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4061-17>
- Афанасьєва М. В. Конституційно-правове забезпечення виборчих технологій в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юридичних наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право» / Мар'яна Володимирівна Афанасьєва. – Одеса : [б. в.], 2004. – 20 с. <http://lawbook.org.ua/biblioteka/avtoreferaty/ukraina/svobodnyj-dostup/12-00-02-konstitutsijne-pravo-munitsipalne-pravo/747-afanaseva-mar-yana-volodimirivna-konstitutsijno-pravove-zabezpechennya-viborchikh-tehnologij-v-ukrajini>
- Алебастрова И. А. Организация публичной власти в государстве: формы ее осуществления (система органов и народные голосования) // Конституционное право зарубежных стран: Учеб. Пособие. - М., 2001. - С.154-173.
- Арановський К. В. Избирательное право и политические партии. Избирательные системы // Государственное право зарубежных стран. - М., 1998.-С.292-340.
- Балабан Р. В. Теорія виборчої системи / Р. В. Балабан. – К. : Либідь, 2007. – 112 с.
- Білоус А.. Політичні об'єднання України. - К., 1993.
- Бучин М. А. Демократичні принципи виборів: політико-правові аспекти регулювання в Україні : моногр. / М.А. Бучин. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2012. – 364 с.
- Бучин М. Правовий аналіз демократичних принципів виборів: зарубіжний досвід та українські реалії / М. Бучин // Вісник Прикарпатського університету. Політологія. – 2011. – Вип. 6–7. – С. 20–26.
- Вибори і референдум в Україні: проблема теорії і практики: Збірник / Ред.: М. Рябець та ін. - К., 2001.
- Виборче законодавство: українська практика, міжнародний досвід та шляхи реформування / за заг. ред. Радченка Є.В. – К.: Факт, 2003. – 258 с.
- Вишняк О. І. Електоральна соціологія: історія, теорії, методи. - К., 2000.
- Граф Г., Зайлер Г. Выборы и избирательное право в классовой борьбе. - М., 1974.
- Дюверже М. Политические партии / пер. с франц. - М., 2000.
- Кіс Т. І. Виборчі системи та їхні політичні наслідки // Нова політика. - 1996. - №2, 4.
- Ковлер А. И. Избирательные технологии: российский и зарубежный опыт. – М., 1995.
- Конституционное (государственное право) зарубежных стран: Том 1-2. Часть общая / Отв. ред. проф. Б. А. Страшун. - М.,2000.
- Лысенко В. И. Выборы и представительные органы в новой Европе: политический опыт и тенденции 80-90-х годов. - М., 1994.
- Ключковський Ю. Б. Виборчі системи та українське виборче законодавство: монографія / Ю. Б. Ключковський ; Національний університет «Києво-Могилянська Академія». – К. : Час Друку, 2011. – 132 с.
- Лозовицький О. Виборчий процес як основа трансформації влади в сучасній Україні / О. С. Лозовицький // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї [Текст]:. – К. Миколаїв, 2009. – Випуск 17. – С. 82 - 90.
- Мазур О. Г. Виборчі системи: світовий досвід / О.Г. Мазур. – Луг. : СУДУ, 1999. – 36 с.
- Надане А. Выбор избирательных систем // Полис. – 1993. – №3. – С. 70–79.
- Паппи Ф. У. Политическое поведение: мыслящие избиратели многопартийные системы // Политическая наука: новые направления. - М.,1999.- С.262-280.
- Пугачев В. П., Соловьев А. И. Введение в политологию: Учебник для студентов высших учебных заведений. - М., 2000.
- Пуфлер Е. Партийна система України: особливості формування, тенденції подальшої трансформації. - К., 1997.
- Рябов С. Г. Політичні вибори: Навчальний посібник. - К., 1998.
- Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія. – К. : Артек, 2001. – 212 с.
- Таагепера Р., Шугарш М. С. Описание избирательных систем / Р. Таагепера, М. С. Шугарш // Полис. – 1997. – № 3. – С. 114–123.
- Уоллерстайн М. Избирательные системы, партии и политическая стабильность // Полис. - 1992. - № 5-6.
- Федоренко В. Категорія «виборчий процес» у конституційному праві: теоретико-методологічні та законодавчі аспекти / В. Л. Федоренко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2010. – № 10. – С.30-41.
- Фузаро К. Правила переходного периода. Новоеизбирательное законодательство Италии 1993 года //

Реформа избирательной системы в Италии и России: опыт и перспективы. Отв. ред. Лысенко В.И. - М., 1995. - С.8-38.

- Чиркин В. Е. Формирование парламента // Основы сравнительного государственоведения. - М., 1997. - С. 197-210.
- Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн. - К., 2001. - С.118-126.
- Шведа Ю. Соціологія партійних систем Моріса Дюверже // Нова політика. - 1996. - №4. - С.31-37.
- Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні.- Львів, 2010. – 462 с.
- Шведа Ю. Партії та вибори: європейський досвід і українські реалії. Енциклопедичний словник.- Львів, 2009.- 500 с.
- Хімченко О. Г. Політичні партії і виборчий процес в умовах розбудови демократичного суспільства: Навчальний посібник.- К., 2006.
- Малкин Е. Основы избирательных технологий и партийного строительства / Е. Малкин, Е. Сучков. – К. : Издательство «Основні цінності», 2005. – 528 с.
- Малкин Е. Политические технологии. 2-е (7-е) стер. изд. / Е. Малкин, Е. Сучков – М. : «Русская панорама», 2008. – 680 с.
- Полторак В. Избирательные кампании: научный подход к организации / В. Полторак, О. Петров. – К. : Знання України, 2004. – 120 с.
- Шведа Ю. Р. Партії та вибори : енциклопедичний словник / Ю. Р. Шведа. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 750 с.
- Шведа Ю. Політичні партії у виборах: теорія та приктика виборчої кампанії : навч.-метод. посіб. / Ю. Шведа. – К. : Знання, 2012. – 373 с.
- Чемсак Ю. Виборчий процес та його стадії: теоретично-правовий аспект / Ю. В. Чемсак // Проблеми законності [Текст
- Гербут, І. Вибори як форма реалізації народовладдя : [аналіз змін виборчого законодавства в Україні в контексті демократичного розвитку] / І. Гербут // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України [Текст]. – К., 2011. – Вип. 4 (54) : липень-серпень. – С. 171-181.
- Лукаш, Т. Л. Виборче право, виборчий процес і виборча система: огляд порядку денного / Т. Л. Лукаш // Гілея. – 2012. – № 10. – С. 544-549.
- Матета, О. А. Зміна виборчого законодавства в Україні: історична необхідність чи політична доцільність / О. А. Матета, О. В. Урін // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого [Текст]: збірник наукових праць / редкол.: А.П.Гетьман та ін. – Харків, 2012. – № 2(12). – С. 200-209. – (Серія : філософія, філософія права, політологія, соціологія).

Тема 5. Партії і суспільно-політичні об'єднання у виборчому процесі

(2 год.)

План

1. Сутність поняття політична партія.
2. Політико-правовий статус політичних партій у виборчому процесі.
3. Зміст законів Дюверже. Взаємодія виборчої і партійної систем у підходах Ліпсета–Роккана.
4. Типи політичних партій та характер їх участі у виборах.

Основні поняття і терміни: вибори, політичні вибори, виборче право, виборче законодавство, виборчий процес, виборчий округ, виборча дільниця, виборчі комісії, передвиборна агітація та пропаганда.

Література

- Про політичні партії в Україні : закон України за станом на 5 квітня 2001 р., № 2365-III // Законодавство про громадські організації. — К. : Школа, 2004. — С. 47–58.
- Астахова Т. Політико-правові передумови та конституційно-правові гарантії реалізації політичними партіями електоральної функції (на матеріалах виборів народних депутатів України) / Т. Астахова // Юридический вестник. – 2012. – № 3. – С. 32–40.
- Бортніков В. І. Політична участь і демократія: українські реалії : монографія / В. І. Бортніков. – Луцьк : РВВ «Вежа», 2007. – 524 с.
- Джанда К. Сравнение политических партий: исследования и теория [Электронный ресурс] / К. Джанда. – Режим доступу : <http://www.pavroz.ru/dov/jandaparties.pdf> .
- Дикань К. Демократія і партії. Цілі і засіб [Електронний ресурс] / К. Дикань. – Режим доступу : http://mrkiev.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=293:2012-04-09-19-28-25&catid=1:new
- Донцова, О. Правові засади взаємодії партійної та виборчої систем України : аналіз вітчизняного та світового досвіду / О. Донцова // Персонал. – 2009. – № 4. – С.52–57.

- Дюверже М. Политические партии / М. Дюверже ; [пер. с франц. Зимина Л. А.]. – М. : Академический проект, 2002. – 560
- Липсет С. Структуры размежеваний партийной системы / С. Липсет, С. Роқан // Политическая наука. – 2004. – № 4. – С. 204–234.
- Кармазіна М. Партогенез: труднощі осмислення / М. Кармазіна // Наукові записки ІПіЕПД ім. І. Ф. Кураса НАН України. – 2011. – Вип. 3. – С. 4–20.
- Кармазіна М. Чи є партії агентами демократії / М. Кармазіна // Дзеркало тижня. – 2012. – 14–20 січня (№ 1). – С. 4.
- Кафарський В. І. Політичні партії України: конституційно-правове регулювання організації та діяльності : монографія / В. І. Кафарський. – К. : Логос, 2008. – 560 с.
- Кафарський, В. Правова регламентація участі політичних партій у виборах до представницьких органів влади в Україні / В. Кафарський // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія. – Ів.-Франківськ, 2007. – Вип. II-III. – С. 53–58.
- Ковриженко Д. Партії у виборах / Д. Ковриженко // Часопис Парламент. – 2010. – № 2. – С. 38–56.
- Конончук С. Партійна система України: ідеологічний вимір / С. Конончук, О. Ярош ; Український незалежний центр політичних досліджень. – К. : Агенство «Україна», 2010. – 76 с.
- Коргунюк Ю. Электоральные размежевания и мотивы голосования / Ю. Г. Коргунюк // Полития. – 2011. – № 2. – С. 85 - 117.
- Кочубей Л. О. Виборчі технології : навч. посіб. / Л. О. Кочубей. – К. : Український центр політичного менеджменту, 2008. – 332 с.
- Лісовська М. Партійний бренд як засіб впливу на електорат / М. Лісовська // Політичний менеджмент. – 2012. – № 1-2. – С. 153-161.
- Максимець Б. В. Національно-демократичні партії України у виборчих кампаніях початку ХХІ століття : [монографія] / Б. В. Максимець / Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника, 2014. – 219 с.
- Остапеч Ю. Вплив парламентських виборів 1994, 1998, 2002 рр. на становлення партійної системи України / Ю. Остапеч // Науковий вісник Ужгородського університету. Сер.: Політологія, соціологія, філософія. – Ужгород, 2005. – № 2. – С.94-97.
- Поліщук, І. Політичні партії як суб'єкти виборчого процесу / І. Поліщук // Політичний менеджмент. – 2005. – № 6. – С.42-48.
- Примуш М. Політичні партії та виборчий процес / М. Примуш // Право України. – 2001. – № 3. – С. 124–127, 143.
- Примуш М. Соціополітичний поділ українського суспільства та його ідеологічний спектр : [залежно від процесів урбанізації, етнічної належності та електоральних уподобань під час парламентських 2002, 2006 та 2007 рр. і президентських 2004, 2010 рр. виборів] / М. Примуш // Партійна система сучасної України: еволюція, тенденції та перспективи розвитку [Текст]: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 24-25 листопада 2011 р. / ред. кол.: Геєць В.М., Онищенко О.С., Левенець Ю.А. та ін. – К., 2012. – С. 293-309.
- Романюк А. С. Партії та електоральна політика / А. Романюк, Ю. Шведа. – Львів : ЦПД-«Астролябія», 2005. – 348 с.
- Сон С. Правове регулювання участі політичних партій у виборчому процесі в Україні / С. С. Сон // Митна справа. – 2007. – № 2. – С.23-29.
- Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні.- Львів, 2010. – 462 с.
- Шведа Ю. Партії та вибори: європейський досвід і українські реалії. Енциклопедичний словник.- Львів, 2009.- 500 с.
- Хімченко О. Г. Політичні партії і виборчий процес в умовах розбудови демократичного суспільства: Навчальний посібник.- К. : Видавничий дім «Професіонал», 2006. – 208 с.
- Малкин Е. Основы избирательных технологий и партийного строительства / Е. Малкин, Е. Сучков. – К. : Издательство «Основні цінності», 2005. – 528 с.
- Малкин Е. Политические технологии. 2-е (7-е) стер. изд. / Е. Малкин, Е. Сучков – М. : «Русская панорама», 2008. – 680 с.
- Полторац В. Избирательные кампании: научный подход к организации / В. Полторац, О. Петров. – К. : Знання України, 2004. – 120 с.
- Ротар Н. Ю. Політична участь громадян України у системних трансформаціях перехідного періоду : монографія / Н. Ю. Ротар. – Чернівці : Рута, 2007. – 472 с.
- Царенко.
- Шведа Ю. Р. Партії та вибори : енциклопедичний словник / Ю. Р. Шведа. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 750 с.
- Шведа Ю. Політичні партії у виборах: теорія та приктика виборчої кампанії : навч.-метод. посіб. / Ю. Шведа. – К. : Знання, 2012. – 373 с.

Тема 6. Референдуми та плебісцити в системі представницької демократії

(2 год.)

План

1. Демократія участі та її форми.
2. Політичні наслідки референдумів.
3. Референдуми в Україні. Законодавство України про всеукраїнський та місцеві референдуми.

Основні поняття і терміни: демократія участі, пряма (безпосередня) демократія, референдум, обов'язкові (облігаторні) та факультативні референдуми, ратифікаційні та консультативні референдуми, прогегемонічні та антигегемонічні референдуми, референдумкратія, плебісцит, народна ініціатива, народне вето, всеукраїнський, республіканський та місцеві референдуми.

Література

- Закон України «Про всеукраїнський референдум» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5475-17>.
- Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/page>.
- Богатчук С. Всеукраїнські референдуми: їх історія і значення / С. С. Богатчук // Гілея. – 2013. – № 3. – С. 73-78.
- Вибори і референдум в Україні: проблема теорії і практики: збірник / ред. : М. Рябець та ін. – К. : Центральна виборча комісія, 2001. – 360 с.
- Дерев'яно С. М. Політико-правові засади референдумів в Україні : монографія / Сергій Миронович Дерев'яно. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2011. – 848 с.
- Дерев'яно, С. М. Обмеження права громадян на участь у виборах і референдумах: порівняльно-правовий аналіз норм конституцій світу / С. М. Дерев'яно // Держава і право [Текст] : збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. – К., 2009. – Випуск 44. – С.218-224.
- Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні.- Львів, 2010. – 462 с.
- Шведа Ю. Всеукраїнський референдум: для чого виймається скринька Пандори [Електронний ресурс] / Ю. Шведа. – Режим доступу : http://zaxid.net/news/showNews.do?vseukrayinskiy_referendum_dlya_chogo_viymayetsya_skrinka_pandori&objectId=1273057.
- Шведа Ю. Референдум як політичний інститут в умовах сучасної демократії / Ю. Шведа // Політичний менеджмент — 2007. — № 4. — С. 112-124.

Тема 7. Виборча кампанія: поняття, класифікація, етапи, ресурси

(2 год.)

План

1. Сутність передвиборної кампанії. Передвиборні проекти.
2. Поняття виборчої кампанії, її суб'єкти, учасники, цілі, завдання.
3. Класифікація виборчих кампаній.
4. Основні стадії виборчої кампанії.
5. Ресурси виборчої кампанії.

Основні поняття і терміни: передвиборна кампанія, передвиборний проект, виборча кампанія, суб'єкти виборчої кампанії, ресурси виборчої кампанії.

Література

- Афанасьєва М. В. Конституційно-правове забезпечення виборчих технологій в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юридичних наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право» / Мар'яна Володимирівна Афанасьєва. – Одеса : [б. в.], 2004. – 20 с. <http://lawbook.org.ua/biblioteka/avtoreferaty/ukraina/svobodnyj-dostup/12-00-02-konstitutsijne-pravo-munitsipalne-pravo/747-afanaseva-mar-yana-volodimirivna-konstitutsijno-pravove-zabezpechennya-viborchikh-tehnologij-v-ukrajini>
- Буркут І. Г. Виборчі технології: регіональний досвід / І. Г. Буркут, О. В. Колесников. – Чернівці : Букрек, 2009. — 240 с.
 - Білоус А. Політичні об'єднання України. - К., 1993.
 - Бучин М. А. Ресурси виборчої кампанії та особливості їх використання в Україні : монографія / М. А. Бучин. – Львів : ЛІСВ, 2009. – 231 с.
 - Вибори і референдум в Україні: проблема теорії і практики: Збірник / Ред.: М. Рябець та ін. - К., 2001.
 - Вишняк О. І. Електоральна соціологія: історія, теорії, методи. - К., 2000.
- Гришин Н. В. Основы проведения избирательных кампаний / Н. Гришин. — М. : РИП-холдинг, 2003. —

184 с.

- Душин И. Выборы: технологии избирательных технологий / И. Душин, А. Сысун, Б. Ложкин. — Х. : РА, 1998. — 160 с.
- Дюверже М. Политические партии / пер. с франц. - М., 2000.
- Кіс Т. І. Вибірчі системи та їхні політичні наслідки // Нова політика. - 1996. - №2, 4.
- Ковлер А. И. Избирательные технологии: российский и зарубежный опыт. – М., 1995.
- Конституционное (государственное право) зарубежных стран: Том 1-2. Часть общая / Отв. ред. проф. Б. А. Страшун. - М., 2000.
- Лысенко В. И. Выборы и представительные органы в новой Европе: политический опыт и тенденции 80-90-х годов. - М., 1994.
- Мазур О. Г. Вибірчі системи: світовий досвід. - Луг., 1999.
- Максимець Б. В. Національно-демократичні партії України у виборчих кампаніях початку ХХІ століття : [монографія] / Б. В. Максимець / Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника, 2014. – 219 с.
- Малкин Е. Основы избирательных технологий и партийного строительства / Е. Малкин, Е. Сучков. – К. : Издательство «Основні цінності», 2005. – 528 с.
- Малкин Е. Политические технологии. 2-е (7-е) стер. изд. / Е. Малкин, Е. Сучков – М. : «Русская панорама», 2008. – 680 с.
- Надане А. Выбор избирательных систем // Полис. - 1993. - №3.- С. 70-79.
- Паппи Ф. У. Политическое поведение: мыслящие избирателии многопартийные системы // Политическая наука: новые направления. - М., 1999.- С.262-280.
- Полторац В. Избирательные кампании: научный подход к организации / В. Полторац, О. Петров. – К. : Знання України, 2004. – 120 с.
- Пугачев В. П., Соловьев А. И. Введение в политологию: Учебник для студентов высших учебных заведений. - М., 2000.
- Пуфлер Е. Партийна система України: особливості формування, тенденції подальшої трансформації. - К., 1997.
- Рябов С. Г. Політичні вибори: Навчальний посібник. - К., 1998.
- Хімченко О. Г. Політичні партії і виборчий процес в умовах розбудови демократичного суспільства: навчальний посібник. – К. : Видавничий дім «Професіонал», 2006. – 208 с.
- Чиркин В. Е. Формирование парламента // Основы сравнительного государственоведения. - М., 1997. - С. 197-210.
- Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн. - К., 2001. - С.118-126.
- Шведа Ю. Соціологія партійних систем Моріса Дюверже // Нова політика. - 1996. - №4. - С.31-37.
- Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні.- Львів, 2010. – 462 с.
- Шведа Ю. Партії та вибори: європейський досвід і українські реалії. Енциклопедичний словник.- Львів, 2009.- 500 с.
- Шведа Ю. Р. Партії та вибори : енциклопедичний словник / Ю. Р. Шведа. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 750 с.
- Шведа Ю. Політичні партії у виборах: теорія та приктика виборчої кампанії : навч.-метод. посіб. / Ю. Шведа. – К. : Знання, 2012. – 373 с.

Тема 8. Проектування виборчих кампаній

(2 год.)

План

1. Розроблення стратегії виборчої кампанії
2. Розроблення тактики виборчої кампанії.
3. Розроблення передвиборної програми і платформи.
4. Формування плану-графіку виборчої кампанії, планів агітаційно-рекламної кампанії. Спецпроекти.

Основні поняття і терміни: проект виборчої кампанії, стратегія виборчої кампанії, тактика виборчої кампанії, план-графік виборчої кампанії, передвиборна програма, передвиборна платформа, спец проект, план агітаційно-рекламної кампанії, стратегія агітаційно-рекламної кампанії.

Література

- Буркут І. Г. Вибірчі технології: регіональний досвід / І. Г. Буркут, О. В. Колесников. – Чернівці : Букрек, 2009. — 240 с.
- Бучин М. А. Ресурси виборчої кампанії та особливості їх використання в Україні : монографія / М. А. Бучин. – Львів : ЛІСВ, 2009. – 231 с.

- Вибори і референдум в Україні: проблема теорії і практики: Збірник / Ред.: М. Рябець та ін. - К., 2001.
- Вишняк О. І. Електоральна соціологія: історія, теорії, методи. - К., 2000.
- Гришин Н. В. Основы проведения избирательных кампаний / Н. Гришин. — М. : РИП-холдинг, 2003. — 184 с.
- Душин И. Выборы: технологии избирательных технологий / И. Душин, А. Сысун, Б. Ложкин. — Х. : РА, 1998. — 160 с.
- Дюверже М. Политические партии / пер. с франц. - М., 2000.
- Кіс Т. І. Виборчі системи та їхні політичні наслідки // Нова політика. - 1996. - №2, 4.
- Ковлер А. И. Избирательные технологии: российский и зарубежный опыт. – М., 1995.
- Конституционное (государственное право) зарубежных стран: Том 1-2. Часть общая / Отв. ред. проф. Б. А. Страшун. - М., 2000.
- Кочубей Л. О. Виборчі технології : навч. посіб. / Л. О. Кочубей. – К. ^Український центр політичного менеджменту, 2008. – 332 с.
- Лысенко В. И. Выборы и представительные органы в новой Европе: политический опыт и тенденции 80-90-х годов. - М., 1994.
- Мазур О. Г. Виборчі системи: світовий досвід. - Луг., 1999.
- Максимець Б. В. Національно-демократичні партії України у виборчих кампаніях початку ХХІ століття : [монографія] / Б. В. Максимець / Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника, 2014. – 219 с.
- Малкин Е. Основы избирательных технологий и партийного строительства / Е. Малкин, Е. Сучков. – К. : Издательство «Основні цінності», 2005. – 528 с.
- Малкин Е. Политические технологии. 2-е (7-е) стер. изд. / Е. Малкин, Е. Сучков – М. : «Русская панорама», 2008. – 680 с.
- Надане А. Выбор избирательных систем // Полис. - 1993. - №3.- С. 70-79.
- Паппи Ф. У. Политическое поведение: мыслящие избирателии многопартийные системы // Политическая наука: новые направления. - М., 1999.- С.262-280.
- Полторак В. Избирательные кампании: научный подход к организации / В. Полторак, О. Петров. – К. : Знання України, 2004. – 120 с.
- Пугачев В. П., Соловьев А. И. Введение в политологию: Учебник для студентов высших учебных заведений. - М., 2000.
- Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні.- Львів, 2010. – 462 с.
- Шведа Ю. Партії та вибори: європейський досвід і українські реалії. Енциклопедичний словник.- Львів, 2009.- 500 с.
- Хімченко О. Г. Політичні партії і виборчий процес в умовах розбудови демократичного суспільства: Навчальний посібник.- К., 2006.
- Малкин Е. Основы избирательных технологий и партийного строительства / Е. Малкин, Е. Сучков. – К. : Издательство «Основні цінності», 2005. – 528 с.
- Малкин Е. Политические технологии. 2-е (7-е) стер. изд. / Е. Малкин, Е. Сучков – М. : «Русская панорама», 2008. – 680 с.
- Полторак В. Избирательные кампании: научный подход к организации / В. Полторак, О. Петров. – К. : Знання України, 2004. – 120 с.
- Шведа Ю. Р. Партії та вибори : енциклопедичний словник / Ю. Р. Шведа. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 750 с.
- Шведа Ю. Політичні партії у виборах: теорія та приктика виборчої кампанії : навч.-метод. посіб. / Ю. Шведа. – К. : Знання, 2012. – 373 с.

Тема 2. Виборча стратегія і тактика

План

1. Стратегія виборчої кампанії, її загальні принципи і складові.
2. Різновиди виборчих стратегій.
3. Проектування тактики виборчої кампанії.
4. Розробка плану-графіка виборчої кампанії, планів стратегії рекламної кампанії, медіа-плану, бюджету.

Основні поняття: політична стратегія, політичний маркетинг, політичний спектр, політичні актори, стратегічне планування виборчої кампанії, стратегічне планування діяльності партії, стратегія великої події, стратегія виборчої кампанії, стратегія захоплення лідируючих позицій, стратегія партії, стратегія ривка (прориву), стратегія швидкого фіналу,

тактика виборчої кампанії, тактика партії, тактика політична, організаційно-масовий (польовий) та агітаційно-реklamний напрями тактики виборчої кампанії, план-графік виборчої кампанії, спецпроект, стратегія рекламної кампанії, медіа-план, бюджет виборчої кампанії.

Доповіді та повідомлення:

1. Виборчі стратегії кандидатів на пост Президента України у 2014 р.
2. Виборчі стратегії політичних партій на виборах народних депутатів України 2014 р.

Література

- Афанасьєва М. В. Конституційно-правове забезпечення виборчих технологій в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юридичних наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право» / Мар'яна Володимирівна Афанасьєва. – Одеса : [б. в.], 2004. – 20 с. <http://lawbook.org.ua/biblioteka/avtoreferaty/ukraina/svobodnyj-dostup/12-00-02-konstitutsijne-pravo-munitsipalne-pravo/747-afanaseva-mar-yana-volodimirivna-konstitutsijno-pravove-zabezpechennya-viborchikh-tekhnologij-v-ukrajini>.
- Бойко О. Д. Анатомія політичного маніпулювання : навч. посіб. / О. Д. Бойко. – Ніжин : ДС «Міланік», 2007. – 223 с.
- Бойко О. Д. Політичне маніпулювання : навч. посіб. / О. Д. Бойко. – К. : Академвидав, 2010. – 432 с.
- Буркут І. Г. Виборчі технології: регіональний досвід / І. Г. Буркут, О. В. Колесников. – Чернівці : Букрек, 2009. — 240 с.
- Бучин М. А. Ресурси виборчої кампанії та особливості їх використання в Україні : монографія / М. А. Бучин. – Львів : ЛІСВ, 2009. – 231 с.
- Гришин Н. В. Основы проведения избирательных кампаний / Н. Гришин. — М. : РИП-холдинг, 2003. — 184 с.
- Душин И. Выборы: технологии избирательных технологий / И. Душин, А. Сысун, Б. Ложкин. — Х. : РА, 1998. — 160 с.
- Колесников О. Стратегії позиціонування політичних партій на парламентських виборах 2012 року в Україні / О. Колесников // Вісник Центральної виборчої комісії. –2013. № 3. – С. 44–50.
- Куракина А. Избирательные стратегии политических партий Испании / А. А. Куракина // Латинская Америка. – 2009. – № 1. – С.65-76.
- Кочубей Л. О. Виборчі технології : навч. посіб. / Л. О. Кочубей. – К. ^Український центр політичного менеджменту, 2008. – 332 с.
- Кочубей Л. Особливості виборчої практики в Україні / Л. Кочубей // Трибуна. – 2007. – № 11-12. – С.24-25.
- Мадрига Т. Специфіка теоретико-методологічних підходів до дослідження виборчої кампанії / Т. Мадрига // Вісник Прикарпатського університету. Політологія. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2011. – Вип.. 4–5. – С. 47–53.
- Мадрига Т. Б. Стратегії основних суб'єктів виборчої кампанії на позачергових парламентських виборах 2007 / Т. Б. Мадрига // Гілея (науковий вісник) : зб. наук. праць. – К. : Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова; Укр. акад. наук, 2009. – Вип. 27. – С. 359–366.
- Малкин Е. Основы избирательных технологий и партийного строительства / Е. Малкин, Е. Сучков. – К. : Издательство «Основні цінності», 2005. – 528 с.
- Малкин Е. Политические технологии. 2-е (7-е) стер. изд. / Е. Малкин, Е. Сучков – М. : «Русская панорама», 2008. – 680 с.
- Павлова Л. Чинники формування стратегій виборчих кампаній в сучасній Україні / Л. І. Павлова // Гілея. – 2012. – № 6. – С. 641-644.
- Петров О. Стратегії політичних сил на парламенських виборах 2006 року / О. Петров // Політичний менеджмент. – 2006. – № 1. – С.18-27.

- Політична абетка : матеріали для практичного використання. [Текст] / за наук. ред. док.наук держ. упр. О. В. Радченка; Редактор-упорядник А. В. Карташов, [авт.-упоряд. А. Ю. Геращенко, М. Д. Городок, А. В. Карташов, К. В. Плоский, О. В. Радченко, В. С. Радчук, О. Г. Солонтай, О. М. Спутай, В. М. Стах, О.Л. Храбан]; Вид. 8-е, доп. і перероб. – Х. : Вид-во «ДокНаукДержУпр», 2010. – 328 с.
- Полторац В. Избирательные кампании: научный подход к организации / В. Полторац, О. Петров. – К. : Знання України, 2004. – 120 с.
- Римский В. Л. Стратегическое планирование избирательной кампании [Электронный ресурс] / В. Л. Римский. — Режим доступа : <http://www.democasy.ru/library/practice/candidates/elplan/index.html>.
- Татарин А. Еволюція виборчої стратегії Народного Руху України: від початку 90-х рр. до сьогодні / А. Татарин // Україна.Нація.Державність [Текст]: матеріали Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 20-річчю створення Народного Руху України. – Ів.-Франківськ, 2010. – С. 178 - 187.
- Татарин А. Стратегія і тактика основних кандидатів на посаду Президента України : досвід виборчої кампанії 2009-2010 рр. : [практика Західної України] / А. Татарин // Віче. – 2010. – № 8. – С. 21-24.
- Татарин А. Еволюція виборчої стратегії Партії регіонів (2004-2010 рр.) / А. Татарин // Вісник Прикарпатського університету [Текст]. – Ів.-Франківськ, 2011. – Вип. 4-5. – С. 80-83. – (Політологія)
- Хімченко О. Г. Політичні партії і виборчий процес в умовах розбудови демократичного суспільства : навч. посіб. / О. Г. Хімченко. – К. : Видавничий дім «Професіонал», 2006. – 208 с.
- Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні / Ю. Р. Шведа. - Львів, 2010. – 462 с.
- Шведа Ю. Партії та вибори: європейський досвід і українські реалії. Енциклопедичний словник / Ю. Р. Шведа.- Львів, 2009.- 500 с.
- Шведа Ю. Р. Партії та вибори : енциклопедичний словник / Ю. Р. Шведа. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 750 с.
- Шведа Ю. Політичні партії у виборах: теорія та практика виборчої кампанії : навч.-метод. посіб. / Ю. Шведа. – К. : Знання, 2012. – 373 с.

Тема 9. Організаційне та фінансове забезпечення виборчих кампаній

(2 год.)

План

1. Менеджмент виборчих кампаній. Організаційна структура виборчого штабу.
2. Функції штабу.
3. Розробка стратегії збирання коштів на виборчу кампанію. Фондрайзинг.
4. Фінансування виборчих кампаній. Джерела та види збору коштів для виборчої кампанії.
5. Бюджет виборчої кампанії. Виборчий фонд.

Основні поняття і терміни: виборчий штаб, виборча команда, кухонний кабінет, фондрайзинг, бюджет виборчої кампанії, виборчий фонд, «брудні гроші».

Література

- Буркут І. Г. Виборчі технології: регіональний досвід / І. Г. Буркут, О. В. Колесников. – Чернівці : Букрек, 2009. — 240 с.
- Бучин М. А. Ресурси виборчої кампанії та особливості їх використання в Україні : монографія / М. А. Бучин. – Львів : ЛІСВ, 2009. – 231 с.
- Вибори і референдум в Україні: проблема теорії і практики: Збірник / Ред.: М. Рябець та ін. - К., 2001.
- Вишняк О. І. Електоральна соціологія: історія, теорії, методи. - К., 2000.
- Гришин Н. В. Основы проведения избирательных кампаний / Н. Гришин. — М. : РИП-холдинг, 2003. — 184 с.
- Душин И. Выборы: технологии избирательных технологий / И. Душин, А. Сысун, Б. Ложкин. — Х. : РА,

1998. — 160 с.

- Кіс Т. І. Виборчі системи та їхні політичні наслідки // Нова політика. - 1996. - №2, 4.
- Ковлер А. И. Избирательные технологии: российский и зарубежный опыт. – М., 1995.
- Конституционное (государственное право) зарубежных стран: Том 1-2. Часть общая / Отв. ред. проф. Б. А. Страшун. - М., 2000.
- Кочубей Л. О. Виборчі технології : навч. посіб. / Л. О. Кочубей. – К. ^Український центр політичного менеджменту, 2008. – 332 с.
- Лысенко В. И. Выборы и представительные органы в новой Европе: политический опыт и тенденции 80-90-х годов. - М., 1994.
- Максимець Б. В. Національно-демократичні партії України у виборчих кампаніях початку ХХІ століття : [монографія] / Б. В. Максимець / Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. Василя Стефаника, 2014. – 219 с.
- Малкин Е. Основы избирательных технологий и партийного строительства / Е. Малкин, Е. Сучков. – К. : Издательство «Основні цінності», 2005. – 528 с.
- Малкин Е. Политические технологии. 2-е (7-е) стер. изд. / Е. Малкин, Е. Сучков – М. : «Русская панорама», 2008. – 680 с.
- Надане А. Выбор избирательных систем // Полис. - 1993. - №3.- С. 70-79.
- Паппи Ф. У. Политическое поведение: мыслящие избирателии многопартийные системы // Политическая наука: новые направления. - М., 1999.- С.262-280.
- Пугачев В. П., Соловьев А. И. Введение в политологию: Учебник для студентов высших учебных заведений. - М., 2000.
- Полторац В. Избирательные кампании: научный подход к организации / В. Полторац, О. Петров. – К. : Знання України, 2004. – 120 с.
- Рябов С. Г. Політичні вибори: Навчальний посібник. - К., 1998.
- Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні.- Львів, 2010. – 462 с.
- Шведа Ю. Партії та вибори: європейський досвід і українські реалії. Енциклопедичний словник.- Львів, 2009.- 500 с.
- Хімченко О. Г. Політичні партії і виборчий процес в умовах розбудови демократичного суспільства: Навчальний посібник.- К., 2006.
- Малкин Е. Основы избирательных технологий и партийного строительства / Е. Малкин, Е. Сучков. – К. : Издательство «Основні цінності», 2005. – 528 с.
- Малкин Е. Политические технологии. 2-е (7-е) стер. изд. / Е. Малкин, Е. Сучков – М. : «Русская панорама», 2008. – 680 с.
- Полторац В. Избирательные кампании: научный подход к организации / В. Полторац, О. Петров. – К. : Знання України, 2004. – 120 с.
- Шведа Ю. Р. Партії та вибори : енциклопедичний словник / Ю. Р. Шведа. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 750 с.
- Шведа Ю. Політичні партії у виборах: теорія та приктика виборчої кампанії : навч.-метод. посіб. / Ю. Шведа. – К. : Знання, 2012. – 373 с.

Тема 10. Загальна характеристика та основні елементи виборчих систем

(2 год.)

План

1. Поняття виборчої системи та її функції.
2. Елементи виборчих систем:
 - а) виборчий округ, джерімєндєрінг, виборча геометрія;
 - б) виборчий бюлетєнь;
 - в) виборчі (партійні) списки;
 - г) способи і методи голосування;
 - г) виборча формула, правила переведення голосів у мандати, виборча квота, виборчий коефіцієнт;
 - д) виборчий поріг (бар'єр).

Основні поняття і терміни: виборча система, позитивна дискримінація (резервування), виборчий округ, величина (магнітуда) виборчого округу, одномандатний (уніномінальний) та багатомандатний (поліномінальний) виборчий округ, розмір (межі) виборчого округу, виборчий бюлетєнь, структура бюлетєня, категоричний та порядковий виборчий бюлетєнь, недійсні бюлетєні, відкриті списки, вільні списки, напіввідкриті (напівжорсткі) списки, закриті списки, балотування, категоричне та ординарне (преференційне) голосування, виборча формула, виборча квота, виборчий метр, метод квот, проста квота, квота Хагенбаха-Бішофа (Друпа), квота Імпєріалі, система математичних пропорцій Немєсєра, метод чисел, формула д'Ондта, формула Сен-Лагю, модифікована формула Сен-Лагю, вирівнювальний розподіл мандатів, легальний та

реальний виборчий бар'єр, типи виборчих систем, класифікація виборчих систем В. Богданора, класифікація виборчих систем Дж. Сарторі, класифікація виборчих систем за рівнем пропорційності, класифікація виборчих систем за способом їх становлення, дискримінаційні виборчі системи, сильні та слабкі виборчі системи, надпрезентація, пункт перелому, коефіцієнт диспропорційності, індекс пропорційності виборчої системи, індекс диспропорційності виборів, право кубометру.

Література

- Алебастрова И. А. Организация публичной власти в государстве: формы ее осуществления (система органов и народные голосования) // Конституционное право зарубежных стран: Учеб. Пособие. - М., 2001. - С.154-173.
- Арановський К. В. Избирательное право и политические партии. Избирательные системы // Государственное право зарубежных стран. - М., 1998.-С.292-340.
- Балабан Р. В. Теорія виборчої системи. – К., 2007. – 112 с.
- Бодрова І. Теоретико-правові аспекти поняття "виборча система" / І. І. Бодрова // Проблеми законності [Текст]: академічний збірник наукових праць / відп. ред. В.Я.Тацій. – Харків, 2010. – Вип. 110. – С. 36-46.
- Вибори і референдум в Україні: проблема теорії і практики : збірник / Ред. : М. Рябець та ін. – К. : Центральна виборча комісія, 2001. – 360 с.
- Вибори в Європейському Союзі / За ред. Ковриженка Д. С. ; Лабораторія законодавчих ініціатив. – К. : ФАДА, ЛТД, 2006. – 156 с.
- Виборче право України : навч. посіб. / за ред.. В. Ф. Погорілка, М. І. Ставнійчук. – К. : Парламентське видавництво, 2003. – 383 с.
- Вишняк О. І. Електоральна соціологія: історія, теорії, методи. - К., 2000.
- Граф Г., Зайлер Г. Выборы и избирательное право в классовой борьбе. - М., 1974.
- Кіс Т. І. Виборчі системи та їхні політичні наслідки // Нова політика. - 1996. - №2, 4.
- Конституционное (государственное право) зарубежных стран: Том 1-2. Часть общая / Отв. ред. проф. Б. А. Страшун. - М.,2000.
- Ключковський Ю.Б. Виборчі системи та українське виборче законодавство: монографія / Ю.Б.Ключковський; Національний університет «Києво-Могилянська Академія». – К.: Час Друку, 2011. – 132 с.
- Мазур О. Г. Виборчі системи: світовий досвід / О.Г. Мазур. - Луган. : СУДУ, 1999. – 36 с.
- Надане А. Выбор избирательных систем // Полис. - 1993. - №3.- С. 70-79.
- Паппи Ф. У. Политическое поведение: мыслящие избирателии многопартийные системы // Политическая наука: новые направления. - М.,1999.- С.262-280.
- Пугачев В. П., Соловьев А. И. Введение в политологию: Учебник для студентов высших учебных заведений. - М., 2000.
- Разработка избирательных систем. Новое руководство Института за демократию и содействие выборам (International IDEA) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.ifes.org/files/IDEA_RUS.pdf.
- Рябов С. Г. Політичні вибори: Навчальний посібник. - К., 1998.
- Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія. – К. : Артек, 2001. – 212 с.
- Таагапера Р., Шугарш М. С. Описание избирательных систем // Полис. - 1997. - №3.
- Уоллерстайн М. Избирательные системы, партии и политическая стабильность // Полис. - 1992. - № 5-6.
- Чайковський Б., Рибачук М. Сучасні моделі виборчих систем: проблеми теорії і практики / Б. Чайковський, М. Рябчик // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2009. – № 1. – С. 44–52.
- Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн. - К., 2001. - С.118-126.
- Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні.- Львів, 2010. – 462 с.
- Шведа Ю. Партії та вибори: європейський досвід і українські реалії. Енциклопедичний словник.- Львів, 2009.- 500 с.
- Шведа Ю. Р. Партії та вибори : енциклопедичний словник / Ю. Р. Шведа. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 750 с.
- Шведа Ю. Політичні партії у виборах: теорія та приктика виборчої кампанії : навч.-метод. посіб. / Ю. Шведа. – К. : Знання, 2012. – 373 с.

Тема 11. Типи виборчих систем. Мажоритарна виборча система (2 год.)

План

1. Класифікація виборчих систем. Їх сім'ї.
2. Мажоритарна виборча система: суть і типологія.
3. Переваги та істотні недоліки мажоритарних виборчих систем.

Основні поняття і терміни: пропорційність, істотно пропорційні виборчі системи, напівпропорційні системи, системи поміркованої деформації, дискримінаційні виборчі системи, мажоритаризм, мажоритарна виборча система, мажоритарна система абсолютної більшості, мажоритарна система відносної більшості, мажоритарна система кваліфікованої більшості, мажоритарна однотурова, мажоритарна двотурова система, мажоритарна система альтернативного голосування, мажоритарна система з правом передачі голосу іншому кандидату, мажоритарна система з голосуванням обмеженою кількістю голосів, мажоритарна система “подвійного одночасного голосу”, мажоритарна система представницького голосування.

Література

- Алебастрова И. А. Организация публичной власти в государстве: формы ее осуществления (система органов и народные голосования) // Конституционное право зарубежных стран: Учеб. Пособие. - М., 2001. - С.154-173.
- Арановський К. В. Избирательное право и политические партии. Избирательные системы // Государственное право зарубежных стран. - М., 1998.-С.292-340.
- Балабан Р. В. Теорія виборчої системи. – К., 2007. – 112 с.
- Выборы і референдум в Україні: проблема теорії і практики : збірник / ред.: М. Рябець та ін. – К. : Центральна виборча комісія, 2001. – 360 с.
- Выборы в Европейському Союзі / За ред. Ковриженка Д. С. ; Лабораторія законодавчих ініціатив. – К. : ФАДА, ЛТД, 2006. – 156 с.
- Вишняк О. І. Електоральна соціологія: історія, теорії, методи. - К., 2000.
- Граф Г., Зайлер Г. Выборы и избирательное право в классовой борьбе. - М., 1974.
- Кіс Т. І. Виборчі системи та їхні політичні наслідки // Нова політика. - 1996. - №2, 4.
- Ковлер А. И. Избирательные технологии: российский и зарубежный опыт. – М., 1995.
- Конституционное (государственное право) зарубежных стран: Том 1-2. Часть общая / Отв. ред. проф. Б. А. Страшун. - М.,2000.
- Ключковский Ю.Б. Виборчі системи та українське виборче законодавство: монографія / Ю.Б.Ключковский; Національний університет «Києво-Могилянська Академія». – К.: Час Друку, 2011. – 132 с.
- Лысенко В. И. Выборы и представительные органы в новой Европе: политический опыт и тенденции 80-90-х годов. - М., 1994.
- Мазур О. Г. Виборчі системи: світовий досвід / О. Г. Мазур. – Луган. : СУДУ, 1999. – 36 с.
- Надане А. Выбор избирательных систем // Полис. - 1993. - №3.- С. 70-79.
- Паппи Ф. У. Политическое поведение: мыслящие избирателии многопартийные системы // Политическая наука: новые направления. - М.,1999.- С.262-280.
- Пугачев В. П., Соловьев А. И. Введение в политологию: Учебник для студентов высших учебных заведений. - М., 2000.
- Рябов С. Г. Політичні вибори: Навчальний посібник. - К., 1998.
- Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія. – К. : Артек, 2001. – 212 с.
- Таагепера Р., Шугарш М. С. Описание избирательных систем // Полис. - 1997. - №3.
- Уоллерстайн М. Избирательные системы, партии и политическая стабильность // Полис. - 1992. - № 5-6.
- Фузаро К. Правила переходного периода. Новоеизбирательное законодательство Италии 1993 года // Реформа избирательной системы в Италии и России: опыт и перспективы. Отв. ред. Лысенко В.И. - М., 1995. - С.8-38.
- Чиркин В. Е. Формирование парламента // Основы сравнительного государственоведения. - М., 1997. - С. 197-210.
- Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн. - К., 2001. - С.118-126.
- Шведа Ю. Соціологія партійних систем Моріса Дюверже // Нова політика. - 1996. - №4. - С.31-37.
- Шведа Ю. Р. Выборы та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні.- Львів, 2010. – 462 с.
- Шведа Ю. Партії та вибори: європейський досвід і українські реалії. Енциклопедичний словник.- Львів, 2009.- 500 с.
- Чайковский Б., Рибачук М. Сучасні моделі виборчих систем: проблеми теорії і практики / Б. Чайковский, М. Рибачук // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2009. – № 1. – С. 44–52.
- Шведа Ю. Р. Партії та вибори : енциклопедичний словник / Ю. Р. Шведа. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 750 с.
- Шведа Ю. Політичні партії у виборах: теорія та приктика виборчої кампанії : навч.-метод. посіб. / Ю. Шведа. – К. : Знання, 2012. – 373 с.

Тема 12. Типи виборчих систем. Пропорційна і напівпропорційна виборчі системи
(2 год.)
План

1. Пропорційна виборча система: суть і типологія.
2. Переваги та істотні недоліки пропорційних виборчих систем.
3. Напівпропорційна виборча система: суть і типологія.

Основні поняття і терміни: пропорційність, пропорційна виборча система, пропорційна система з повним пропорційним представництвом, пропорційна система з обмеженим пропорційним представництвом, система партійних списків, система єдиного перехідного голосу, паралельні системи, система обмеженого голосу, альтернативна система багатомандатного округу, система альтернативного голосування, система голосування без права передачі голосу іншому кандидату, система партійно-представницького голосування, змішана виборча система, персоналізована пропорційна система, куріальна виборча система.

Література

- Алебастрова И. А. Организация публичной власти в государстве: формы ее осуществления (система органов и народные голосования) // Конституционное право зарубежных стран: Учеб. Пособие. - М., 2001. - С.154-173.
- Арановський К. В. Избирательное право и политические партии. Избирательные системы // Государственное право зарубежных стран. - М., 1998.-С.292-340.
- Балабан Р. В. Теорія виборчої системи. – К., 2007. – 112 с.
- Вибори і референдум в Україні: проблема теорії і практики : збірник / ред. : М. Рябець та ін. – К. : Центральна виборча комісія, 2001. – 360 с.
- Вибори в Європейському Союзі / За ред. Ковриженка Д. С. ; Лабораторія законодавчих ініціатив. – К. : ФАДА, ЛТД, 2006. – 156 с.
- Вишняк О. І. Електоральна соціологія: історія, теорії, методи. - К., 2000.
- Граф Г., Зайлер Г. Выборы и избирательное право в классовой борьбе. - М., 1974.
- Кіс Т. І. Виборчі системи та їхні політичні наслідки // Нова політика. - 1996. - №2, 4.
- Ковлер А. И. Избирательные технологии: российский и зарубежный опыт. – М., 1995.
- Конституционное (государственное право) зарубежных стран: Том 1-2. Часть общая / Отв. ред. проф. Б. А. Страшун. - М.,2000.
- Ключковський Ю.Б. Виборчі системи та українське виборче законодавство: монографія / Ю.Б.Ключковський; Національний університет «Києво-Могилянська Академія». – К.: Час Друку, 2011. – 132 с.
- Лысенко В. И. Выборы и представительные органы в новой Европе: политический опыт и тенденции 80-90-х годов. - М., 1994.
- Мазур О. Г. Виборчі системи: світовий досвід / О. Г. Мазур. – Луг. : СУДУ, 1999. – 36 с.
- Надане А. Выбор избирательных систем // Полис. - 1993. - №3.- С. 70-79.
- Паппи Ф. У. Политическое поведение: мыслящие избирателии многопартийные системы // Политическая наука: новые направления. - М.,1999.- С.262-280.
- Пугачев В. П., Соловьев А. И. Введение в политологию: Учебник для студентов высших учебных заведений. - М., 2000.
- Рябов С. Г. Політичні вибори: Навчальний посібник. - К., 1998.
- Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія. – К. : Артек, 2001. – 212 с.
- Таагелера Р., Шугарш М. С. Описание избирательных систем // Полис. - 1997. - №3.
- Уоллерстайн М. Избирательные системы, партии и политическая стабильность // Полис. - 1992. - № 5-6.
- Фузаро К. Правила переходного периода. Новоеизбирательное законодательство Италии 1993 года // Реформа избирательной системы в Италии и России: опыт и перспективы. Отв. ред. Лысенко В.И. - М., 1995. - С.8-38.
- Чиркин В. Е. Формирование парламента // Основы сравнительного государственоведения. - М., 1997. - С. 197-210.
- Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн. - К., 2001. - С.118-126.
- Шведа Ю. Соціологія партійних систем Моріса Дюверже // Нова політика. - 1996. - №4. - С.31-37.
- Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні.- Львів, 2010. – 462 с.
- Шведа Ю. Партії та вибори: європейський досвід і українські реалії. Енциклопедичний словник.- Львів, 2009.- 500 с.
- Чайковський Б., Рибачук М. Сучасні моделі виборчих систем: проблеми теорії і практики / Б. Чайковський, М. Рябчик // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2009. – № 1. – С. 44–52.

- Шведа Ю. Р. Партії та вибори : енциклопедичний словник / Ю. Р. Шведа. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 750 с.
- Шведа Ю. Політичні партії у виборах: теорія та практика виборчої кампанії : навч.-метод. посіб. / Ю. Шведа. – К. : Знання, 2012. – 373 с.

Тема 13. Типи виборчих систем. Змішана, куріальна, консенсусна виборчі системи

(2 год.)

План

1. Змішана виборча система: суть і типологія. Персоналізована пропорційна система.
2. Переваги та істотні недоліки змішаних виборчих систем.
3. Куріальна виборча система.
4. Консенсусна виборча система.
5. Гібридні виборчі системи.

Основні поняття і терміни: змішана виборча система, лінійне та структурне змішування, паралельне та послідовне комбінування, зв'язана і незв'язана виборчі системи, персоналізована пропорційна система, куріальна виборча система, гібридна система.

Література

- Алебастрова И. А. Организация публичной власти в государстве: формы ее осуществления (система органов и народные голосования) // Конституционное право зарубежных стран: Учеб. Пособие. - М., 2001. - С.154-173.
- Арановський К. В. Избирательное право и политические партии. Избирательные системы // Государственное право зарубежных стран. - М., 1998.-С.292-340.
- Балабан Р. В. Теорія виборчої системи. – К., 2007. – 112 с.
- Вибори і референдум в Україні: проблема теорії і практики: Збірник / Ред.: М. Рябець та ін. - К., 2001.
- Вишняк О. І. Електоральна соціологія: історія, теорії, методи. - К., 2000.
- Граф Г., Зайлер Г. Выборы и избирательное право в классовой борьбе. - М., 1974.
- Кіс Т. І. Виборчі системи та їхні політичні наслідки // Нова політика. - 1996. - №2, 4.
- Ковлер А. И. Избирательные технологии: российский и зарубежный опыт. - М., 1995.
- Конституционное (государственное право) зарубежных стран: Том 1-2. Часть общая / Отв. ред. проф. Б. А. Страшун. - М.,2000.
- Ключковський Ю.Б. Виборчі системи та українське виборче законодавство: монографія / Ю.Б.Ключковський; Національний університет «Кієво-Могилянська Академія». – К.: Час Друку, 2011. – 132 с.
- Лысенко В. И. Выборы и представительные органы в новой Европе: политический опыт и тенденции 80-90-х годов. - М., 1994.
- Мазур О. Г. Виборчі системи: світовий досвід / О. Г. Мазур. – Луг. : СУДУ, 1999. – 36 с.
- Надане А. Выбор избирательных систем // Полис. - 1993. - №3.- С. 70-79.
- Паппи Ф. У. Политическое поведение: мыслящие избирателии многопартийные системы // Политическая наука: новые направления. - М.,1999.- С.262-280.
- Пугачев В. П., Соловьев А. И. Введение в политологию: Учебник для студентов высших учебных заведений. - М., 2000.
- Чайковський Б., Рибачук М. сучасні моделі виборчих систем: проблеми теорії і практики / Б. Чайковський, М. Рябчик // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2009. – № 1. – С. 44–52.
- Рябов С. Г. Політичні вибори: Навчальний посібник. - К., 1998.
- Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія. – К. : Артек, 2001. – 212 с.
- Таагапера Р., Шугарш М. С. Описание избирательных систем // Полис. - 1997. - №3.
- Уоллерстайн М. Избирательные системы, партии и политическая стабильность // Полис. - 1992. - № 5-6.
- Фузаро К. Правила переходного периода. Новоеизбирательное законодательство Италии 1993 года // Реформа избирательной системы в Италии и России: опыт и перспективы. Отв. ред. Лысенко В.И. - М., 1995. - С.8-38.
- Чиркин В. Е. Формирование парламента // Основы сравнительного государственоведения. - М., 1997. - С. 197-210.
- Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн. - К., 2001. - С.118-126.
- Шведа Ю. Соціологія партійних систем Моріса Дюверже // Нова політика. - 1996. - №4. - С.31-37.
- Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні.- Львів, 2010. – 462 с.
- Шведа Ю. Партії та вибори: європейський досвід і українські реалії. Енциклопедичний словник.- Львів, 2009.- 500 с.

- Шведа Ю. Р. Партії та вибори : енциклопедичний словник / Ю. Р. Шведа. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 750 с.
- Шведа Ю. Політичні партії у виборах: теорія та практика виборчої кампанії : навч.-метод. посіб. / Ю. Шведа. – К. : Знання, 2012. – 373 с.

Тема 14. Значення, політичні наслідки, оцінювання, розробка, ефективність виборчих систем (2 год.)

План

1. Роль та значення виборчих систем.
2. Політичні наслідки виборчих систем.
3. Виборча інженерія.
4. Проблеми ефективності виборчих систем.

Основні поняття і терміни: політична інженерія, виборча інженерія, методи виборчої інженерії, нормативний, емпірично-статистичний та емпірично-історичний методи аналізу виборчих систем, конституційні альтернативи, модель виборчої системи, теорема неможливості (Теорема Ероу), ефективність виборчих систем.

Література

- Алебастрова И. А. Организация публичной власти в государстве: формы ее осуществления (система органов и народные голосования) // Конституционное право зарубежных стран: Учеб. Пособие. - М., 2001. - С.154-173.
- Арановський К. В. Избирательное право и политические партии. Избирательные системы // Государственное право зарубежных стран. - М., 1998.-С.292-340.
- Балабан Р. В. Теорія виборчої системи. – К., 2007. – 112 с.
- Вибори і референдум в Україні: проблема теорії і практики: Збірник / Ред.: М. Рябець та ін. - К., 2001.
- Вишняк О. І. Електоральна соціологія: історія, теорії, методи. - К., 2000.
- Граф Г., Зайлер Г. Выборы и избирательное право в классовой борьбе. - М., 1974.
- Кіс Т. І. Виборчі системи та їхні політичні наслідки // Нова політика. - 1996. - №2, 4.
- Ковлер А. И. Избирательные технологии: российский и зарубежный опыт. – М., 1995.
- Конституционное (государственное право) зарубежных стран: Том 1-2. Часть общая / Отв. ред. проф. Б. А. Страшун. - М.,2000.
- Ключковський Ю.Б. Виборчі системи та українське виборче законодавство: монографія / Ю.Б.Ключковський; Національний університет «Кієво-Могилянська Академія». – К.: Час Друку, 2011. – 132 с.
- Лысенко В. И. Выборы и представительные органы в новой Европе: политический опыт и тенденции 80-90-х годов. - М., 1994.
- Мазур О. Г. Виборчі системи: світовий досвід / О. Г. Мазур. – Луг. : СУДУ, 1999. – 36 с.
- Мостіпан О. М. Основні підходи до визначення критеріїв та чинників ефективності виборчих систем / О. М. Мостіпан // Гілея : зб. наук. праць. – 2011. – Вип. 7. – С. 585–590.
- Мостіпан О. М. Ефективність мажоритарної, пропорційної та змішаної виборчих систем / О. М. Мостіпан // Держава і право [Текст]: збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. – К., 2011. – Випуск 53. – С. 683-689.
- Надане А. Выбор избирательных систем // Полис. - 1993. - №3. - С. 70-79.
- Наход М. Фактори та критерії розробки виборчих систем. Їх значення для управління виборчим процесом / М. Наход. – // Актуальні проблеми державного управління. – 2011. – № 2. – С. 311–319.
- Паппи Ф. У. Политическое поведение: мыслящие избирателии многопартийные системы // Политическая наука: новые направления. - М.,1999.- С.262-280.
- Пугачев В. П., Соловьев А. И. Введение в политологию: Учебник для студентов высших учебных заведений. - М., 2000.
- Рябов С. Г. Політичні вибори: Навчальний посібник. - К., 1998.
- Разработка избирательных систем. Новое руководство Института за демократию и содействие выборам (International IDEA) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.ifes.org/files/IDEA_RUS.pdf.
- Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія. – К. : Артек, 2001. – 212 с.
- Таагапера Р., Шугарш М. С. Описание избирательных систем // Полис. - 1997. - №3.
- Уоллерстайн М. Избирательные системы, партии и политическая стабильность // Полис. - 1992. - № 5-6.
- Фузаро К. Правила переходного периода. Новоеизбирательное законодательство Италии 1993 года // Реформа избирательной системы в Италии и России: опыт и перспективы. Отв. ред. Лысенко В.И. - М., 1995. - С.8-38.
- Чиркин В. Е. Формирование парламента // Основы сравнительного государственоведения. - М., 1997. - С. 197-210.
- Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн. - К., 2001. - С.118-126.

- Шведа Ю. Соціологія партійних систем Моріса Дюверже // Нова політика. - 1996. - №4. - С.31-37.
- Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні.- Львів, 2010. – 462 с.
- Шведа Ю. Партії та вибори: європейський досвід і українські реалії. Енциклопедичний словник.- Львів, 2009.- 500 с.
- Шведа Ю. Р. Партії та вибори : енциклопедичний словник / Ю. Р. Шведа. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 750 с.
- Шведа Ю. Політичні партії у виборах: теорія та практика виборчої кампанії : навч.-метод. посіб. / Ю. Шведа. – К. : Знання, 2012. – 373 с.

Тема 15. Виборча система сучасної України. Вибори Президента та народних депутатів України (2 год.)

План

1. Трансформація електоральної системи з виборів Президента України. Суб'єкти електорального процесу на президентських виборах.
2. Види виборів Президента України, строки і порядок їх призначення.
3. Порядок висування і реєстрації кандидатів у Президенти України.
4. Гарантії діяльності кандидатів у Президенти України, офіційних спостерігачів.
5. Фінансове, матеріально-технічне, інформаційне забезпечення виборів Президента України.
6. Передвиборна агітація кандидатів на пост Президента України.
7. Порядок встановлення результатів виборів Президента України.
8. Трансформація електоральної системи з виборів народних депутатів України.
9. Види виборів народних депутатів України, строки і порядок їх призначення.
10. Порядок висування і реєстрації кандидатів у народні депутати України.
11. Гарантії діяльності суб'єктів електорального процесу, офіційних спостерігачів на виборах народних депутатів України.
12. Фінансове, матеріально-технічне, інформаційне забезпечення виборів народних депутатів України.
13. Передвиборна агітація кандидатів у народні депутати України.
14. Порядок встановлення результатів виборів народних депутатів України.

Основні поняття і терміни: політична інженерія, виборча інженерія, методи виборчої інженерії, нормативний, емпірично-статистичний та емпірично-історичний методи аналізу виборчих систем, конституційні альтернативи, модель виборчої системи, теорема неможливості (Теорема Ероу), ефективність виборчих систем.

Література

- Балабан Р. В. Теорія виборчої системи. – К., 2007. – 112 с.
- Вибори до Верховної Ради України 2002 року : інформаційно-довідкове видання / редкол. : М. М. Рябець (голова) [та ін.]. – К. : Центральна виборча комісія, 2002. – 676 с.
- Вибори до Верховної Ради України 2006 року : інформаційно-аналітичний збірник : у двох книгах. Книга перша / редкол. : Я. В. Давидович (голова), М. І. Мельник, М. І. Ставнійчук. – К. : Атіка, 2006. – 624 с.
- Вибори до Верховної Ради України 2006 року : інформаційно-аналітичний збірник : у двох книгах. Книга друга / редкол. : Я. В. Давидович (голова), М. І. Мельник, М. І. Ставнійчук. – К. : Атіка, 2006. – 328 с.
- Вибори Президента України 2004 року. Електоральна статистика : Інформаційно-аналітичне видання / редкол. : Я. В. Давидович, М. І. Ставнійчук, М. І. Мельник. – К. : ЦВК, 2005. – 608 с.
- Вибори Президента України 2010 року : Інформаційно-аналітичне видання / редкол. В. М. Шаповал (голова) ; А. Й. Магера (заступник голови), Ж. І. Усенко-Чорна (заступник голови) [та ін.]. – К. : «Фенікс», 2010. – 904 с. , іл.
- Вибори і референдум в Україні: проблема теорії і практики: Збірник / Ред.: М. Рябець та ін. - К., 2001.
- Ключковський Ю.Б. Виборчі системи та українське виборче законодавство: монографія / Ю.Б.Ключковський; Національний університет «Києво-Могилянська Академія». – К.: Час Друку, 2011. – 132 с.
- Ключковський Ю. Основні положення Виборчого кодексу України / Ю. Ключковський // Вибори та демократія. – 2010. – № 2-3. – С. 130-144.
- Позачергові вибори народних депутатів України 2007 року : інформаційно-довідкове видання / А. Й. Магера [та ін.]. – К. : Фенікс, 2008. – 704 с.
- Правове регулювання передвиборної агітації [Електронний ресурс] / Лабораторія законодавчих ініціатив. – Режим доступу: http://www.parlament.org.ua/index.php?action=magazine&id=9&ar_id=1374&iar_id=725&as=2
- Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні.- Львів, 2010. – 462 с.

- Шведа Ю. Партії та вибори: європейський досвід і українські реалії. Енциклопедичний словник.- Львів, 2009.- 500 с.
- Шведа Ю. Р. Партії та вибори : енциклопедичний словник / Ю. Р. Шведа. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 750 с.
- Шведа Ю. Політичні партії у виборах: теорія та приктика виборчої кампанії : навч.-метод. посіб. / Ю. Шведа. – К. : Знання, 2012. – 373 с.

Тема 16. Виборча система сучасної України. Вибори органів місцевого самоврядування (2 год.)

План

1. Трансформація електоральної системи з виборів депутатів місцевих рад, міських, селищних, сільських голів.
2. Види місцевих виборів в Україні, строки і порядок їх призначення.
3. Порядок висування і реєстрації кандидатів на місцевих виборах.
4. Гарантії діяльності суб'єктів електорального процесу, офіційних спостерігачів на місцевих виборах.
5. Фінансове, матеріально-технічне, інформаційне забезпечення місцевих виборів.
6. Передвиборна агітація на місцевих виборах.
7. Порядок встановлення результатів місцевих виборів.

Основні поняття і терміни: місцеві вибори, політична інженерія, виборча інженерія, методи виборчої інженерії, нормативний, емпірично-статистичний та емпірично-історичний методи аналізу виборчих систем, конституційні альтернативи, модель виборчої системи, теорема неможливості (Теорема Ероу).

Література

- Балабан Р. В. Теорія виборчої системи / Р. В. Балабан. – К. : Либідь, 2007. – 112 с.
- Вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів 31 жовтня 2010 року : інформаційне видання. – К. : Фенікс, 2011. – 844 с.
- Вибори і референдум в Україні: проблема теорії і практики : збірник / ред. : М. Рябець та ін. – К. : Центральна виборча комісія, 2001. – 360 с.
- Виборчі системи для місцевих виборів: європейський досвід та українське законодавство; Лабораторія законодавчих ініціатив [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.parlament.org.ua/index.php?action=magazine&id=9&ar_id=-1374&iar_d=721&as=2.
- Вишняк О. І. Електоральна соціологія: історія, теорії, методи. - К., 2000.
- Ключковський Ю.Б. Виборчі системи та українське виборче законодавство: монографія / Ю.Б.Ключковський; Національний університет «Києво-Могилянська Академія». – К.: Час Друку, 2011. – 132 с.
- Ключковський Ю. Основні положення Виборчого кодексу України / Ю. Ключковський // Вибори та демократія. – 2010. – № 2-3. – С. 130–144.
- Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні.- Львів, 2010. – 462 с.
- Шведа Ю. Партії та вибори: європейський досвід і українські реалії. Енциклопедичний словник.- Львів, 2009.- 500 с.
- Шведа Ю. Р. Партії та вибори : енциклопедичний словник / Ю. Р. Шведа. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 750 с.
- Шведа Ю. Політичні партії у виборах: теорія та приктика виборчої кампанії : навч.-метод. посіб. / Ю. Шведа. – К. : Знання, 2012. – 373 с.

ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ

1. Вибори та голосування як способи здійснення народовладдя.
2. Вибори у Стародавній Греції.
3. Вибори у Стародавньому Римі.
4. Вибори у Середньовіччі. Станово-представницька демократія. Виникнення парламенту.
5. Вибори у Новий час. Утілення ідеї про права людини у законодавстві під час буржуазних революцій в Англії, Франції, США.
6. Вплив виборчої практики Російської та Австрійської (Австро-Угорської) імперій на формування вітчизняного виборчого досвіду.
7. Вибори в Україні 1917–1921 рр.
8. Особливості виборів в УРСР.
9. Політичні вибори в політичній практиці сучасної України.
10. Поняття виборів та їх місце в державі.
11. Типи виборів.
12. Функції виборів у демократичному суспільстві.
13. Функції виборів у недемократичному суспільстві.
14. Абсентеїзм як різновид електоральної поведінки.
15. Поняття виборчого права та його принципи.
16. Виборчі цензи. Невиборність та несумісність.
17. Історія боротьби за впровадження всезагального виборчого права.
18. Боротьба за жіночі виборчі права, за скасування кольорових та молодіжних виборчих цензів.
19. Поняття, суб'єкти і засади виборчого процесу.
20. Основні етапи виборчого процесу.
21. Принципи, форми і засоби передвиборної агітації. Обмеження щодо її ведення.
22. Способи перешкоджання здійснення виборчого права.
23. Форми незаконного впливу на виборців.
24. Способи протидії незаконному впливу на виборців.
25. Відповідальність за порушення виборчих прав.
26. Виборча (електоральна) функція політичних партій. Регламентація електоральним законодавством участі політичних партій у виборах.
27. Виборчі стратегії політичних партій.
28. Моделювання бранда політичної партії. Імідж політичної партії.
29. Соціальна база партії, її електорат.
30. Підбір партійних кандидатів для участі у виборах, їх підготовка.
31. Поняття виборчої системи та її функції.
32. Рівень пропорційності виборчих систем, дискримінаційні виборчі системи.
33. Класифікація виборчих систем.
34. Сім'ї виборчих систем.
35. Виборчий округ. Джерімендерінг. Виборча геометрія.
36. Виборчий бюлетень.
37. Способи і методи голосування.
38. Виборчі (партійні) списки.
39. Виборчий бар'єр.
40. Виборча формула. Правила переведення голосів у мандати. Способи обрахунку голосів.
41. Рівні розподілу голосів виборців.
42. Виборча квота та методи її обчислення.
43. Виборчий залишок та способи його переведення у мандати. Методи дільників.
44. Мажоритарна виборча система. Її переваги та недоліки.
45. Типологія мажоритарних виборчих систем.
46. Мажоритарно-преференційна виборча система.
47. Пропорційна виборча система. Її переваги та недоліки.
48. Типологія пропорційних виборчих систем.
49. Пропорційна виборча система панашаж.
50. Пропорційна виборча система єдиного перехідного голосу.
51. Напівпропорційні виборчі системи.
52. Змішана виборча система. Її переваги та недоліки.
53. Типологія змішаних виборчих систем.
54. Персоналізована пропорційна система.
55. Куріальна виборча система.
56. Роль та значення виборчих систем.
57. Політичні наслідки виборчих систем.

58. Ефективність виборчих систем.
59. Виборча інженерія. Розробка виборчих систем.
60. Фактори і критерії розробки виборчих систем.
61. Географія виборчих систем. Виборчі системи європейських держав, вибори Європарламенту.
62. Правові основи проведення виборів в Україні.
63. Порядок складання та уточнення списків виборців в Україні.
64. Територіальна організація виборів в Україні. Виборчі комісії.
65. Загальні вимоги до підрахунку голосів. Послідовність підрахунку голосів.
66. Трансформація електоральної системи з виборів Президента України. Суб'єкти електорального процесу на президентських виборах.
67. Види виборів Президента України, строки і порядок їх призначення.
68. Порядок висування і реєстрації кандидатів у Президенти України.
69. Гарантії діяльності кандидатів у Президенти України, офіційних спостерігачів.
70. Фінансове, матеріально-технічне, інформаційне забезпечення виборів Президента України.
71. Передвиборна агітація кандидатів на пост Президента України.
72. Порядок встановлення результатів виборів Президента України.
73. Трансформація електоральної системи з виборів народних депутатів України.
74. Види виборів народних депутатів України, строки і порядок їх призначення.
75. Порядок висування і реєстрації кандидатів у народні депутати України.
76. Гарантії діяльності суб'єктів електорального процесу, офіційних спостерігачів на виборах народних депутатів України.
77. Фінансове, матеріально-технічне, інформаційне забезпечення виборів народних депутатів України.
78. Передвиборна агітація кандидатів у народні депутати України.
79. Порядок встановлення результатів виборів народних депутатів України.
80. Трансформація електоральної системи з виборів депутатів місцевих рад, міських, селищних, сільських голів.
81. Види місцевих виборів в Україні, строки і порядок їх призначення.
82. Порядок висування і реєстрації кандидатів на місцевих виборах.
83. Гарантії діяльності суб'єктів електорального процесу, офіційних спостерігачів на місцевих виборах.
84. Фінансове, матеріально-технічне, інформаційне забезпечення місцевих виборів.
85. Передвиборна агітація на місцевих виборах.
86. Порядок встановлення результатів місцевих виборів.
87. Референдуми та плебісцити в системі представницької демократії.
88. Поняття виборчої кампанії, її суб'єкти, учасники, основні стадії.
89. Особливості формування іміджу у виборчих кампаніях.
90. Стратегія і тактика виборчої кампанії.
91. Організація управління у виборчих кампаніях.
92. Фінансування виборчої кампанії. Фондрайзинг.
93. Основи агітації та пропаганди у виборчих кампаніях.
94. Технології діагностичних і аналітичних досліджень у виборчих кампаніях.
95. Організація і проведення соціологічних досліджень в ході підготовки і проведення виборчих кампаній.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ВИБОРИ І ВИБОРЧІ СИСТЕМИ»

Голосування – безпосередній акт волевиявлення громадян під час виборів, подання громадянами свого голосу «за» або «проти» висунутих кандидатів у депутати чи політичних партій.

Вибори – передбачена конституцією та законами форма прямого народовладдя, за якою шляхом голосування формуються представницькі органи державної влади та місцевого управління (самоврядування).

Виборчий процес – 1) у широкому значенні – це частина політичного процесу та режиму, встановленого у країні, що безпосередньо пов'язана із загальними умовами розвитку інститутів демократії, які створюють соціально-політичну та соціально-культурну інфраструктуру реалізації виборчого права

громадян; 2) у вузькому розумінні – це юридична конструкція організації та проведення виборів, яка складається із сукупності виборчих процедур, які закріплюють визначений порядок здійснення суб'єктами процесу різних виборчих дій, що забезпечують у встановленій послідовності динаміку виборчої кампанії.

Виборче право – система правових норм, що регулюють суспільні відносини, пов'язані з виборами органів держави й місцевого самоврядування – в об'єктивному сенсі. У суб'єктивному значенні – це право індивіда (громадянина), який має статус виборця або статус кандидата на виборну посаду, на участь у виборах.

Виборча кампанія кандидата на виборну посаду, політичної партії, виборчого блоку – сукупність організаційно-агітаційних заходів, спрямованих на досягнення заданого результату на виборах, які проводяться кандидатами, політичними партіями, виборчими блоками та уповноваженими ними особами в період з дня висунення кандидатів, списків кандидатів до дня подачі фінансового звіту про використання коштів власного виборчого фонду.

Виборча система – 1) вузьке розуміння: спосіб переведення голосів виборців у мандати депутатів та владні посади; 2) нормативно-правове розуміння: порядок формування виборчих органів держави, спосіб, у який розподіляються депутатські мандати, її трьома найсуттєвішими компонентами у цьому значенні є виборча формула, структура виборчого бюлетеня і величина округу; 3) широке розуміння: сукупність суспільних відносин, взаємодій, процесів, інститутів, цінностей, норм, які обумовлюють формування виборчих органів держави.

Плюральні / мажоритарні системи (в українській мові мажоритарні системи відносної або абсолютної більшості) – виборчі системи, засновані на принципі, за яким кандидат (кандидати) або партія з відносною більшістю голосів (тобто, більше, ніж у кого-небудь ще) або з абсолютною більшістю голосів (тобто, 50 % плюс 1 – абсолютна більшість) оголошуються переможцем. Така система може використовувати одномандатні округи (наприклад, хто прийшов першим отримує пост, альтернативне голосування чи двотурова система) або багатомандатні округи (наприклад, блоковане голосування або блоковане голосування по партіях).

Системи пропорційного представництва (ПП) / пропорційні системи – сімейство виборчих систем, заснованих на принципі свідомого переведення всіх голосів партії чи угруповання в відповідну частку мандатів у виборному органі. Наприклад, партія, яка отримує 30% голосів, отримає приблизно 30% мандатів. Всі системи ПП вимагають використання багатомандатних округів. Існує два основних види систем ПП: системи з ПП і система єдиного перехідного голосу (ЄПГ).

Змішані системи – виборчі системи, при яких виборці обирають представників через дві різні системи. Одна з них називається системою пропорційного представництва, а інша – плюральною / мажоритарною системою. Існує два види змішаних систем: паралельні системи та пропорційні

системи змішаного членства (системи додаткового мандату, персоналізовані пропорційні системи).

Виборча інженерія – процес розробки певної моделі виборчої системи з метою цілеспрямованого впливу на політичну систему.

Псефологія - термін, який 1952 р. створив Р. Б. Макалем і популяризував Д. І. Батлер, позначивши ним вивчення виборів. Цей термін походить від грецького слова psephos – камінчика, який кидали певної урни під час голосування в демократичних Афінах.

Голосування – безпосередній акт волевиявлення громадян під час виборів, подання громадянами свого голосу “за” або “проти” висунутих кандидатів у депутати чи політичних партій. Зазначений етап є кульмінаційною стадією всієї виборчої процедури, оскільки охоплює процес фактичного здійснення волевиявлення громадян. Голосування “за” називається позитивним голосуванням, а “проти” – негативним.

Вибори - процедура безпосереднього обрання або висунення осіб шляхом відкритого чи закритого (таємного) голосування для виконання громадських функцій, один із способів інституювання державної влади, найпоширеніший механізм створення органів та інституцій влади. Комплекс заходів, пов'язаних з формуванням керівних органів держави на всіх її рівнях – загальнонаціональному та місцевому.

Виборчий процес - виконання суб'єктами виборчого процесу передбачених законом виборчих процедур; сукупність різних форм взаємодії та послідовних дій з висунення, рекламування та голосування за суб'єктів політичної влади, персональний і структурний склад яких формується вираженням волі тієї частини населення, яка за законодавством вважається достатньою для визнання результатів виборів легітимними.

Виборче право – в об'єктивному сенсі — система правових норм, що регулюють суспільні відносини, пов'язані з виборами органів держави й місцевого самоврядування. Об'єктивне виборче право регулює виборчу систему в широкому значенні. Зазвичай, предметом виборчого права вважаються пов'язані з виборами суспільні відносини, в яких прямо або опосередковано беруть участь громадяни. У суб'єктивному значенні – це право індивіда (громадянина), який має статус виборця або статус кандидата на виборну посаду, на участь у виборах.

Активне виборче право (право голосу) - право обирати у виборні державні органи та органи місцевого самоврядування. Одне з головних громадянських прав.

Пасивне виборче право (право бути обраним) - частина загального виборчого права, яка надає виборцю право бути обраним до відповідних виборних органів чи на виборну посаду.

Невиборність – заборона балотуватися на виборах суддів, прокурорів, членів рахункової палати та виборчих комісій, військовослужбовців.

Несумісність посад, або Несумісність професійної діяльності — конституційно або законодавчо визначена вимога, за якою член парламенту, президент, міністр, суддя або інші посадові особи не можуть обіймати певні посади чи займатися певними видами професійної діяльності.

Електоральна поведінка – один з найпоширеніших типів політичної поведінки, виражений в участі або в неучасті потенційних виборців у голосуванні.

Абстенціонізм – неучасть у політичному житті.

Абсентеїзм (лат. absentia – відсутність) - байдуже ставлення людей до використання своїх політичних прав, ухилення від виконання громадянських обов'язків, передусім від участі у виборах.

Фреквенція – рівень участі виборців у голосуванні.

Прямі вибори – процедура формування якогось представницького органу чи обрання посадової особи, згідно з якою виборці подають свої голоси безпосередньо за кандидатів на виборну посаду або за партійний список.

Непрямі (опосередковані) вибори - процедура формування якогось представницького органу чи обрання посадової особи, згідно з якою виборці, на відміну від прямих виборів, подають свої голоси не безпосередньо за кандидатів на виборну посаду, а за виборців другого ступеня, котрі й проводять остаточне обрання від імені виборців.

Справжні та несправжні вибори - справжні вибори забезпечують виборцям реальний вибір, їх проводять на основі політичного плюралізму, ідеологічної багатоманітності при дотриманні права на свободу думки і слова, вільного вираження поглядів і переконань. Справжні вибори дають змогу зробити усвідомлений і неупереджений вибір з-поміж різних кандидатів у депутати, політичних партій тощо. Вибори без вибору (несправжні вибори) означають, що на суд виборця винесено лише одного кандидата чи лише одну програму партії.

Попередні вибори (праймеріз) – система попередніх виборів кандидата у президенти США. Особлива процедура визначення офіційного кандидатів від політичної партії на президентських виборах.

Екзит-пол (опитування на виході з дільниць). з англ. **exit** - вихід, **poll(s)** – підрахунок голосів. Буквально – підрахунок голосів на виході. Один з методів вивчення громадської думки, який полягає у опитуванні виборців одразу ж на виході з виборчих дільниць, коли люди вже проголосували.

Адміністративний ресурс - вплив на політику неполітичними методами з боку органів державної влади задля досягнення вигідного для неї результату.

Пропагандистський примус - нав'язливе, надмірне використання політичної реклами. Характерна риса тоталітарних рухів.

Плебіцит (лат. plebiscitum – рішення народу) - у Стародавньому Римі – рішення плебейських зборів. Всенародне опитування населення шляхом голосування, різновид референдуму з метою виявлення думки з якогось загального і значного питання. Наслідки такого опитування, на відміну від референдуму, не мають обов'язкової юридичної сили, але треба враховувати в процесі прийняття рішень відповідними органами державної влади.

Референдум (лат. referendum – все те, що має бути повідомлене) - форма прямої демократії, всенародне голосування з приводу якогось державного законопроекту, адміністративного нормативного акту, конкретного питання загальнонаціонального значення, міжнародної угоди тощо.

Передвиборна кампанія – агітація виборців, яка проводиться в період між виборами.

Виборча кампанія кандидата на виборну посаду, політичної партії, виборчого блоку – сукупність організаційно-агітаційних заходів, спрямованих на досягнення заданого результату на виборах, які проводяться кандидатами, політичними партіями, виборчими блоками та уповноваженими ними особами в період з дня висування кандидатів, списків кандидатів до дня подачі фінансового звіту про використання коштів власного виборчого фонду.

Виборча система - та частина закону і положень про вибори, яка визначає, яким чином партії і кандидати обираються в орган в якості представників. Її трьома найбільш суттєвими компонентами є виборча формула, структура виборчого бюлетеня і величина округу.

Ефективність виборчої системи – це можливість забезпечити справедливе та рівноправне представництво, а також реалізувати політичні цілі, що визначені перед виборчою системою на рівні законодавства держави.

Сильні та слабкі виборчі системи – характеристика виборчих систем на основі їхнього впливу на деформацію виборчої системи. “Сильні” системи - зорієнтовані на диспропорційність, підтримку великих партій та урядову стабільність, а “слабкі” – на збільшення ступеня пропорційності між відсотком здобутих голосів і отриманих мандатів.

Справедливі та несправедливі виборчі системи – характеристика виборчих систем на основі суспільного критерію справедливості з огляду на те, чи електоральна система передбачає її суспільне сприйняття (або не сприйняття), пов'язане з її зрозумілістю (мірою складності) і здатністю рядового громадянина самостійно перевірити принципи розподілу мандатів за результатами голосування, а також, чи виборча система дає шанс усім суб'єктам електорального процесу шанс на успіх при відкритій конкурентній боротьбі.

Категоричне голосування – тип голосування, яке передбачає, що виборець має право вибрати лише одного зі списку претендентів незалежно від того, що претендентом може бути окремий кандидат у депутати або політична партія (виборчий блок).

Ординарне (преференційне) голосування - тип голосування, який передбачає, що виборець має право у бюлетені для голосування зазначити свої преференції щодо зазначених кандидатів.

Виборчий округ – один з географічних районів, на які може бути поділена країна, територія у веденні місцевої влади, наднаціонального установи для виборчих цілей. Виборчий округ може обирати одного або більше представників у виборний орган. (одномандатний округ і багатомандатний округ). Можуть бути однорідні та неоднорідні виборчі округи.

Виборча геометрія (джеррімендерінг) – практика маніпуляції з виборчими округами, довільного й умисного їх визначення, “нарізання” з метою отримання переваги на виборах. Практика такого нарізання виборчих округів вперше була впроваджена губернатором Джеррі, який 1842 р. “покраяв” свій штат Массачусетс на округи так, що їх межі нагадували контур саламандри (звідси і назва терміна: джеррі + (сала) мандер), аби сприяти пееремозі своєї партії. Пізніше джеррімендерінг набув широкого поширення в США, а також застосовувався у Франції, Північній Ірландії. Так, зокрема в Кенії у 1993 р., внаслідок створення величезної диспропорції у розмірах виборчих округів (у найбільшому окрузі було у 23 рази більше виборців, ніж у найменшому) до перемоги прийшла партія “Африканський національний союз Кенії”, хоча вона отримала лише 30 % голосів виборців.

Альтернативне голосування (АГ) - зосереджене на виборі окремих кандидатів, преференційне, засноване на плюральній / мажоритарній системі, що застосовується в одномандатних округах, в яких виборці використовують цифри для того, щоб висловлювати свою перевагу в бюлетені для голосування. Кандидат, який отримав абсолютну більшість (50% плюс 1) дійсних голосів першої преференції, оголошується обраним. Якщо жоден кандидат не отримує абсолютної більшості перших преференцій, кандидати, які отримали найменше число голосів, виключаються, і подані за них голоси перерозподіляються до тих пір, поки один кандидат не отримає абсолютної більшості решти дійсних голосів. Застосовується при *мажоритарно-преференційній виборчій системі*.

Додаткове голосування - преференційна плюральна / мажоритарна система з голосуванням за окремих кандидатів, подібна альтернативне голосування. Якщо жоден кандидат не отримує абсолютної більшості перших преференцій, всі кандидати, за винятком двох ведучих, прибираються зі списку, і їхні голоси перерозподіляються відповідно до другої, третьої і т.д. вираженими преференціями. Кандидат, який набрав найбільшу кількість голосів, оголошується обраним.

Подвійне голосування – процедура, коли виборець має два голоси: один за кандидата в мажоритарному окрузі, а другий за партійний список.

Повторне голосування (перебалотування) – голосування, проведене повторно у випадку, якщо до виборчого бюлетеня було включено більше двох кандидатів на виборну посаду і жоден з них не був обраний.

Перспективне голосування – такий тип голосування при якому виборець робить свій вибір на основі очікувань стосовно успішної роботи даного органу в майбутньому.

Ретроспективне голосування – такий тип голосування при якому виборець робить свій вибір на основі оцінки попередньої діяльності уряду.

Обмежене голосування (ОГ), обмежений вотум - виборча система, яка використовується у багатомандатних округах, за якої виборці мають більше одного голосу, але менше голосів, ніж число обраних кандидатів. Кандидати, які набрали найбільшу загальну кількість голосів, отримують мандати також, як і при системі блокуваного голосування.

Блоковане голосування (БГ) - плюральна / мажоритарна система, використовувана у багатомандатних округах, в яких електори мають стільки голосів, скільки має бути обрано кандидатів. Голосування йде за окремими кандидатами. У парламент обираються кандидати, що набрали найбільшу загальну кількість голосів.

Блоковане голосування по партіях (БГП) - плюральна / мажоритарна система, що використовує багатомандатні виборчі округи, в яких виборці віддають один голос за підтримувану ними партію, але не вибирають кандидатів. Партія, що отримала більшість голосів, отримує всі мандати у виборчому окрузі.

Необмежений вотум – виборча процедура, коли число голосів у виборця відповідає кількості мандатів.

Представницьке голосування – метод голосування, виборча процедура, характерна для мажоритарної виборчої системи відносної більшості у БВО-х, коли число голосів у виборця відповідає кількості мандатів. Інша назва – *блоковане голосування*.

Плюральний вотум (лат. pluralis – множинний, votum – бажання) - практика надання окремим привілейованим категоріям населення більшої кількості голосів, ніж звичайним виборцям.

Схвальне голосування – метод голосування, виборча процедура, характерна для мажоритарної виборчої системи в ОВО-х, за якої виборець може подати стільки голосів, скільки є кандидатів, але не більше, ніж один голос за кожного кандидата.

Кумулятивне голосування - можливість для виборців у деяких виборчих системах віддавати більше одного голосу за пріоритетних для них кандидатів.

Панацування, Rapachage - термін, використовуваний у франкомовних країнах як варіант спискового ПП, при якому виборці можуть голосувати за партію або угруповання і додатково за одного або більше кандидатів безвідносно до того, чи висувалися ці кандидати даної партією або групою. Дивіться також *Вільний список*.

Стратегічне (складне) голосування – такий тип голосування коли виборці, побоюючись втратити свій голос, голосують не за того кандидата (партію), які їм найбільше подобається, а за того, хто має вищі шанси перемогти. Даний тип голосування характерний для системи відносної більшості в один тур.

Позитивне голосування – це такий метод голосування, при якому виборець повинен у виборчому бюлетені поставити значок навпроти того, за кого він голосує.

Негативне голосування – це такий метод голосування, при якому виборець повинен у виборчому бюлетені закреслювати прізвища кандидатів, яких він не підтримує.

Зовнішнє голосування - механізм, за допомогою якого виборці, які постійно або тимчасово знаходяться за межами країни, можуть проголосувати. Дивіться також *Голосування поза країною*.

Голосування за межами країни - механізм, за допомогою якого виборці, які постійно або тимчасово відсутні у країні, мають можливість проголосувати. Дивіться *Зовнішнє голосування*. Дивіться також *Дистанційне голосування*.

Дистанційне голосування (голосування відсутніх) - механізм, за допомогою якого виборці можуть віддавати свої голоси, при цьому не будучи присутнім на виборчій дільниці в день або дні, на які призначено голосування. Дивіться також *Голосування за межами країни*.

Виборча формула - та частина виборчої системи, яка безпосередньо пов'язана з перекладом голосів у мандати.

Виборчий коефіцієнт - величина, яка визначає кількість місць (виборчу квоту), що припадає на кожен із списків при першому розподілі мандатів.

Виборча квота – може мати одне з двох окремих значень: 1. Кількість голосів, що гарантує партії або кандидату один мандат в певному виборчому окрузі при системі пропорційного представництва. Загальноприйнятими є три варіанти: квоти Хера, Друпа (або Гогенбах-Бишофа) і Імперіалі; 2. Кількість мандатів у виборному органі або частка кандидатів, висунутих партією або групою, яка згідно із законом повинна складатися з представників певного типу; найчастіше використовується для забезпечення висунення та обрання мінімального числа жінок.

Квота Гогенбаха-Бишофа - іншим терміном є **Квота Друпа**. **Квота Друпа** - варіант квоти, застосовуваний у системах пропорційного представництва, які використовують Метод найбільшого залишку, яка визначається як загальне число дійсних голосів, поділене на кількість мандатів по виборчому округу плюс 1. Відома також як Квота Гогенбаха - Бишофа.

Квота Імперіалі - варіант квоти, використовуваний в системах пропорційного представництва, де застосовується Метод найбільшого залишку, що визначається як загальне число дійсних голосів, поділених на кількість мандатів у виборчому окрузі плюс два. Дивіться також Квота Друпа і Квота Хера.

Квота Гера - варіант квоти, використовуваний в системах пропорційного представництва, де застосовується Метод найбільшого залишку, що визначається як загальне число дійсних голосів, поділених на кількість мандатів у виборчому окрузі.

Виборчий метр (проста квота), квота Гера – спосіб обрахунку результатів виборів. Полягає у розділенні загальної кількості поданих по цьому виборчому округу голосів (X) на кількість мандатів, які належить розподілити (Y). $Q=X/Y$.

Штучна виборча квота, квота Гогенбаха-Бишофа – спосіб обрахунку результатів виборів. Обчислюється діленням кількості поданих по виборчому округу голосів на кількість депутатських мандатів в окрузі з послідовним додаванням до останнього по одиниці, поки не буде розподілено всі мандати.

Виборчий залишок – число нерозподілених мандатів за системи пропорційного представництва, після першого їх поділу з урахуванням виборчої квоти.

Метод найбільшого залишку, метод дільників - принцип конвертації голосів у мандати в системах спискового пропорційного представництва. Після того, як партії і групи отримали мандати у виборчому окрузі, оскільки вони отримали повні квоти (a) голосів, деякі мандати виявляються нерозподіленими, і у кожній партії залишиться деяка кількість голосів - менше однієї квоти (a). Решта мандати потім розподіляються між партіями та угрупованнями відповідно до числа голосів, що залишилися, які їм належать. Метод найбільшого залишку, як правило, більш сприятливий для дрібніших партій, ніж альтернативний підхід, званий *методом найвищого середнього*.

Метод найвищого (найбільшого) середнього - принцип переведення голосів у мандати в системах спискового пропорційного представництва. Мандат розподіляється в окрузі партії чи угрупованню з найбільшим загальним числом голосів при кожному турі підрахунку. При розподілі мандата кількість поданих за партію голосів зменшується шляхом ділення. Найбільш поширеними рядами дільників є Д'Онта і Сент Лагю. Метод найвищого середнього, як правило, більш вигідний для великих партій, ніж альтернативний йому *метод найбільшого залишку*.

Виборча інженерія - процес розробки певної моделі виборчої системи з метою цілеспрямованого впливу на політичну систему.

Плюральні / мажоритарні системи (в українській мові мажоритарні системи відносної або абсолютної більшості) - засновані на принципі, за яким кандидат (кандидати) або партія з відносною більшістю голосів (тобто, більше, ніж у кого-небудь ще) або з абсолютною більшістю голосів (тобто, 50% плюс 1 - абсолютна більшість) оголошуються переможцем. Така система може використовувати одномандатні округи (наприклад, хто прийшов першим отримує пост, альтернативне голосування чи двотурова система) або багатомандатні округи (наприклад, блоковане голосування або блоковане голосування по партіях).

Хто прийшов першим, отримує пост (ШОП) - найбільш проста форма виборів на основі плюральної / мажоритарної системи з використанням одномандатних округів і голосування за окремих кандидатів. Кандидатом-переможцем є той, хто отримує більше голосів, ніж будь-який інший кандидат, навіть якщо це не є абсолютною більшістю дійсних голосів.

Система двох турів (СДТ) - плюральна / мажоритарна система, при якій проводяться другі вибори, якщо жоден кандидат не отримав певної кількості голосів, найчастіше абсолютної більшості (50% плюс 1), у першому турі виборів. Система двох турів може приймати мажоритарну / плюральну форму, при якій можлива боротьба більше двох кандидатів у другому турі. Прикладом служить французька система, при якій будь-який кандидат, який одержав більше 12,5% голосів зареєстрованого електорату у першому турі, може брати участь у другому. Кандидат, який отримав найбільшу кількість голосів у другому турі, оголошується переможцем, незважаючи на те, отримав він абсолютну більшість голосів чи ні. В якості альтернативи система двох турів може приймати форму "ранофф", коли лише два кандидати, які набрали найбільшу кількість голосів у першому турі, продовжують боротьбу у другому турі.

Система єдиного неперехідного голосу (ЄНГ) - виборча система, за якої виборці віддають свої голоси за одного кандидата без вказівки кандидатів у порядку переваги в багатомандатному окрузі. Кандидати, які мають найбільше загальне число голосів, оголошуються обраними.

Пропорційне представництво (ПП) - сімейство виборчих систем, заснованих на принципі свідомого переведення всіх голосів партії чи угруповання в відповідну частку мандатів у виборному органі. Наприклад, партія, яка отримує 30% голосів, отримує приблизно 30% мандатів. Всі системи ПП вимагають використання багатомандатних округів. Існує два основних види систем ПП: *Списочне ПП і система єдиного перехідного голосу (ЄПП)*.

Списочне пропорційне представництво (Списочне ПП) - система, при якій кожна окремо взята партія чи угруповання представляє список кандидатів по виборчому округу, виборці голосують за партію, і партії отримують мандати пропорційно загальній частці їхніх голосів. Кандидати – переможці беруться зі списків. Дивіться *Закритий список, Відкритий список і Вільний список*.

Закритий список – форма спискового ПП, при якому виборці можуть голосувати лише за партію чи політичне угруповання, і не можуть висловлювати свою перевагу якомусь кандидату в партійному списку.

Відкритий список – форма спискового ПП, при якій виборці можуть виражати перевагу як партії або угрупованню, так і одному або, іноді, більшому числу кандидатів від цієї партії.

Вільний список - форма спискового ПП, по якому виборці можуть голосувати за партію або групи і на додаток до цього за одного або більше кандидатів незалежно від того, висунуті чи ні ці кандидати даною партією або угрупованням. Відомий також під назвою *panachage*.

Змішана система - система, при якій виборці обирають представників через дві різні системи. Одна з них називається системою пропорційного представництва, а інша - плюральною / мажоритарною системою. Існує два види змішаної системи: *паралельні системи та пропорційні системи змішаного членства*.

Паралельна система - змішана система, при якій вибір, зроблений виборцями, використовується для обрання представників через дві різні системи, зазвичай плюральну / мажоритарну систему і систему пропорційного представництва, але при якій не враховуються мандати, розподілені згідно з першою системою, при підрахунку результатів за другою системою.

Пропорційна система змішаного членства (ПСЗЧ), система додаткового мандату, персоналізована пропорційна система – мішана система, при якій всі виборці

використовують першу виборчу систему, зазвичай плюральну / мажоритарну систему, для обрання частини представників у виборний орган. Решта мандатів потім розподіляються між партіями і групами шляхом використання другої виборчої системи, як правило, спискового ПП, з метою компенсації диспропорційності в їх представництві, що виникла в результаті використання першої виборчої системи.

Преференційні системи голосування - виборчі системи, при яких виборці оцінюють партії чи кандидатів у виборчому бюлетені в порядку переваги. *Альтернативне голосування, підрахунок Борда, система єдиного перехідного голосу і додаткове голосування* - все є прикладами преференційних систем голосування.

Система єдиного перехідного голосу (ЄПГ), квотно-преференційна виборча система – преференційна система пропорційного представництва, з голосуванням за окремих кандидатів, яка використовується у багатомандатних округах. Кандидати, які перевершили зазначену квоту голосів першої преференції, відразу ж вважаються обраними. При послідовному підрахунку голосів останні перерозподіляться від найменш успішних кандидатів, які виходять з голосування, а голоси, отримані додатково до квоти, знімаються з успішних кандидатів до тих пір, поки достатнє число кандидатів не буде оголошена обраними.

Підрахунок Борда (ПБ) - заснована на виборі окремих кандидатів преференційна система, використовується в одномандатних або багатомандатних округах, в якій виборці застосовують цифри для того, щоб висловлювати свою перевагу в бюлетені для голосування. Всякий раз зробленому ними вибору надається значення за допомогою використання рівних кроків. Наприклад, у бюлетені, в якому є 10 кандидатів, перший віддає перевагу присвоюється величина, що дорівнює 1, друга преференція оцінюється в 0,9 і так далі. При цьому десята преференція оцінюється в 0,1. Вони підсумовуються, і кандидат (кандидати), що мають найбільші загальні величини, оголошуються обраними. Дивіться також Модифікований Підрахунок Борда.

Модифікований підрахунок Борда - преференційна система, заснована на голосуванні за окремих кандидатів, використовується в одномандатних або багатомандатних округах, за якої виборці використовують цифри для того, щоб висловлювати свою перевагу в бюлетені для голосування. Кожному відзначеному перевазі потім надається величина, за допомогою використання ряду дільників 1, 2, 3 Наприклад, в бюлетені, в якому є 10 кандидатів, перший перевазі присвоюється величина, що дорівнює 1, друга преференція оцінюється в 0,5, третя преференція в 0,3333 і так далі. Вони підсумовуються, і кандидат (кандидати), що мають найбільші загальні величини, оголошуються обраними.

Гібридна система - результат поділу країни на дві чи більше, не перекриваючи одна одну, території, на кожній з яких використовується різна виборча система.

Рекомендована література
Базова

1. Алебастрова И. А. Организация публичной власти в государстве: формы ее осуществления (система органов и народные голосования) // Конституционное право зарубежных стран: Учеб. Пособие. - М., 2001. -С.154-173.
2. Арановський К. В. Избирательное право и политические партии. Избирательные системы // Государственное право зарубежных стран. - М., 1998.-С.292-340.
3. Балабан Р. В. Теорія виборчої системи. – К., 2007. – 112 с.
4. Білоус А.. Політичні об'єднання України. - К., 1993.
5. Выборы і референдум в Україні: проблема теорії і практики: Збірник / Ред.: М. Рябець та ін. - К., 2001.
6. Вишняк О. І. Електоральна соціологія: історія, теорії, методи. - К., 2000.
7. Граф Г., Зайлер Г. Выборы и избирательное право в классовой борьбе. - М., 1974.
8. Дугин И., Сысун А., Ложкин Б. Выборы: технологии избирательных кампаний. – Х., 1998.
9. Дюверже М. Политические партии / пер. с франц. - М., 2000.
10. Кіс Т. І. Виборчі системи та їхні політичні наслідки // Нова політика. - 1996. - №2, 4.
11. Ковлер А. И. Избирательные технологии: российский и зарубежный опыт. – М., 1995.
12. Конституционное (государственное право) зарубежных стран: Том 1-2. Часть общая / Отв. ред. проф. Б. А. Страшун. - М., 2000.
13. Лысенко В. И. Выборы и представительные органы в новой Европе: политический опыт и тенденции 80-90-х годов. - М., 1994.
14. Мазур О. Г. Виборчі системи: світовий досвід. - Луг., 1999.
15. Надане А. Выбор избирательных систем // Полис. - 1993. - №3.- С. 70-79.
16. Паппи Ф. У. Политическое поведение: мыслящие избиратели и многопартийные системы // Политическая наука: новые направления. - М., 1999.- С.262-280.
17. Пугачев В. П., Соловьев А. И. Введение в политологию: Учебник для студентов высших учебных заведений. - М., 2000.
18. Пуфлер Е. Партійна система України: особливості формування, тенденції

- подальшої трансформації. - К., 1997.
19. Рябов С. Г. Політичні вибори: Навчальний посібник. - К., 1998.
 20. Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія. – К. : Артек, 2001. – 212 с.
 21. Таагапера Р., Шугарш М. С. Описание избирательных систем // Полис. - 1997. - №3.
 22. Уоллерстайн М. Избирательные системы, партии и политическая стабильность // Полис. - 1992. - № 5-6.
 23. Фузаро К. Правила переходного периода. Новоеизбирательное законодательство Италии 1993 года // Реформа избирательной системы в Италии и России: опыт и перспективы. Отв. ред. Лысенко В.И. - М., 1995. - С.8-38.
 24. Чиркин В. Е. Формирование парламента // Основы сравнительного государственоведения. - М., 1997. - С. 197-210.
 25. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн. - К., 2001. - С.118-126.
 26. Шведа Ю. Соціологія партійних систем Моріса Дюверже // Нова політика. - 1996. - №4. - С.31-37.
 27. Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні.- Львів, 2010. – 462 с.
 28. Шведа Ю. Партії та вибори: європейський досвід і українські реалії. Енциклопедичний словник.- Львів, 2009.- 500 с.
 29. Хімченко О. Г. Політичні партії і виборчий процес в умовах розбудови демократичного суспільства: Навчальний посібник.- К., 2006.
 30. Малкин Е. Основы избирательных технологий и партийного строительства / Е. Малкин, Е. Сучков. – К. : Издательство «Основні цінності», 2005. – 528 с.
 31. Малкин Е. Политические технологии. 2-е (7-е) стер. изд. / Е. Малкин, Е. Сучков – М. : «Русская панорама», 2008. – 680 с.
 32. Полторак В. Избирательные кампании: научный подход к организации / В. Полторак, О. Петров. – К. : Знання України, 2004. – 120 с.
 33. Шведа Ю. Р. Партії та вибори : енциклопедичний словник / Ю. Р. Шведа. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 750 с.
 34. Шведа Ю. Політичні партії у виборах: теорія та практика виборчої кампанії : навч.-метод. Посіб. / Ю. Шведа. – К. : Знання, 2012. – 373 с.

Додаткова

1. Виборчі комісії // Коментар Закону України "Про вибори народних депутатів України" [Текст]. – К., 2006. – С.96-185
2. Висування і реєстрація кандидатів у депутати // Коментар Закону України "Про вибори народних депутатів України" [Текст]. – К., 2006. – С.322-360
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виборів Президента України : закон України від 21 серпня 2009 року № 1616-VI // Юридический вестник. – 2009. – № 3. – С.71-99.
4. 67.9(4Укр) В 41 Вибори Президента України 2010 року [Текст] / редкол.:В.М.Шаповал(голова); А.Й.Магера (заст. голови) та ін. – інформаційно-аналітичне видання. – К. : Фенікс, 2010. – 904 с. – 60,00

кільк.прим.: 3 (КХ. – 3)

5. 67.9(4Укр)З 3 41 Збірник рішень судів за результатами розгляду справ за позовами суб'єктів виборчого процесу на виборах президента України 2010 року [Текст] / редкол.: В.М.Шаповал, А.Й.Магера, Ж.І.Усенко-Чорна та інш. – К. : Фенікс, 2010. – 872 с. – 100,00

кільк.прим.: 2 (КХ. – 1, Юр. – 1)

6. В Российской Федерации сейчас время очень стабильной избирательной системы : [интервью с Председателем Центральной избирательной комиссии России В. Чуровым о предстоящих выборах в Государственную Думу и выборах президента России] // Международная жизнь. – 2011. – № 7. – С. 120 - 129.

7. 67.9(4Укр) 3 41 Збірник рішень судів за результатами розгляду скарг і заяв суб'єктів виборчого процесу на виборах депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів 31 жовтня 2010 року [Текст] / редкол.: В.М.Шаповал, А.Й.Магера, Ж.І.Усенко-Чорна та інш. – К. : Фенікс, 2011. – 1024 с. – 100,00

кільк.прим.: 1 (КХ. – 1)

8. Розвиток парламентаризму в Україні // Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році [Текст]: щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К., 2013. – С. 185-197.

9. **Анохина, Н.** Пропорциональная избирательная система и опасности президенциализма: российский случай / Н. Анохина, Е. Мелешкина // Политические Исследования. – 2007. – № 5. – С.8-24.

10. **Астахова, Т.** Політико-правові передумови та конституційно-правові гарантії реалізації політичними партіями електоральної функції (на матеріалах виборів народних депутатів України) / Т. Астахова // Юридический вестник. – 2012. – № 3. – С. 32-40.

11. **Афанасьєва, М.** Виборча система : поняття та сучасне розуміння / М. Афанасьєва // Юридический вестник. – 2012. – № 1. – С. 21-31.

12. **Афанасьєва, М.** Критерії законодавчого проектування територіальної організації виборів / М. Афанасьєва // Юридический вестник. – 2012. – № 2. – С. 17-23.

13. **Афанасьєва, М.** Телеологічна складова виборчої інженерії / М. Афанасьєва // Юридический вестник. – 2013. – № 3. – С. 66-72.

14. **Ахременко, А. С.** Социальные размежевания и структуры электорального пространства России / А. С. Ахременко // Общественные науки и современность. – 2007. – № 4. – С. 80-92

15. **Бабій, Л.** Становлення й розвиток виборчої системи сучасної України / Л. Бабій // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія. – Ів.-Франківськ, 2007. – Вип. II- III. – С. 35-39.
16. **Баймуратов, М. О.** Формування парламенту України: до пошуку оптимальної виборчої системи / М. О. Баймуратов, І. Д. Сліденко // Держава і право [Текст] : збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. – К., 2009. – Випуск 44. – 167-173.
17. **Батура, С.** Політико-правові чинники формування та функціонування виборчих систем / С. Батура // Віче. – 2011. – № 20. – С. 10-13.
18. **Батура, С.** Становлення виборчої системи до Європейського парламенту: порівняльно-правовий аналіз міжнародно-правових актів / С. Батура // Віче. – 2012. – № 20. – С. 2-5.
19. **Батура, С.** Політико-правові особливості становлення виборчої системи в Україні / С. Батура // Віче. – 2012. – № 22. – С. 11-13.
20. **Батура, С.** Політико-правовий аналіз виборчої системи до Верховної Ради України: сучасний стан та перспективи розвитку / С. Батура // Віче. – 2012. – № 24. – С. 5-7.
21. **Батура, С.** Порівняльно-правовий аналіз пропорційних виборчих систем країн-членів Європейського Союзу / С. Батура // Віче. – 2012. – № 18. – С. 14-16.
22. **Богашева, Н. В.** Еволюція виборчої системи / Н. В. Богашева // Дослідження деяких аспектів еволюції виборчого законодавства України (1989-2006 роки) [Текст]: деякі аспекти. / Н.В.Богашева, Ю.Б.Ключковський, Л.В.Колісецька. – К., 2006. – С.9-22.
23. **Богашева, Н. В.** Еволюція територіальної організації виборів / Н. В. Богашева // Дослідження деяких аспектів еволюції виборчого законодавства України (1989-2006 роки) [Текст]: деякі аспекти. / Н.В.Богашева, Ю.Б.Ключковський, Л.В.Колісецька. – К., 2006. – С.38-64.
24. **Богашева, Н. В.** Виборчі комісії: еволюція статусу та способу формування / Н. В. Богашева // Дослідження деяких аспектів еволюції виборчого законодавства України (1989-2006 роки) [Текст]: деякі аспекти. / Н.В.Богашева, Ю.Б.Ключковський, Л.В.Колісецька. – К., 2006. – С.64-93.
25. 67.9(4Укр)З
Б 73 **Богашева, Н. В.** Дослідження деяких аспектів еволюції виборчого законодавства України (1989-2006 роки) [Текст]: деякі аспекти. / Н. В. Богашева, Ю. Б. Ключковський, Л. В. Колісецька. – К. : ПЦ "Фоліант", 2006. – 146 с. – 20,00 **кільк.прим.: 1 (ЗагЧЗ. – 1)**

26. **Валевський, О.** Окремі аспекти визначення функцій механізму стримувань і противаг у розвитку політичної системи / О. Валевський // Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України. – 2008. – № 1. – С.147-154.
27. **Валевський, О.** Динаміка змін виборчих систем в Україні у контексті конфлікту інтересів владних еліт / О. Валевський // Партійна система сучасної України: еволюція, тенденції та перспективи розвитку [Текст]: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 24-25 листопада 2011 р. / ред. кол.: Геєць В.М., Онищенко О.С., Левенець Ю.А. та ін. – К., 2012. – С. 336-347.
28. **Веніславський, Ф.** Ідея народовладдя в теорії та практиці українського державотворення (соціально-правова цінність ідеї) / Ф. Веніславський // Вісник Конституційного суду України. – 2011. – № 3. – С.48-57.
29. **Вольський, В. И.** Применение различных вариантов правила передачи голосов / В. И. Вольский, А. В. Карпов // Полития. – 2011. – № 2. – С. 162 - 174.
30. **Гаврилова, А.** Єдиний державний реєстр виборців в Україні / А. Гаврилова // Юридический вестник. – 2008. – № 1. – С.40-49.
31. **Гербут, І.** Виборча інженерія як технологія формування партійних систем / І. Гербут // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім.І.Ф.Кураса НАН України [Текст]. – К., 2012. – Вип.1(57) : (січень-лютий). – С. 286-297.
32. **Гербут, І.** Вибори як форма реалізації народовладдя : [аналіз змін виборчого законодавства в Україні в контексті демократичного розвитку] / І. Гербут // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України [Текст]. – К., 2011. – Вип. 4 (54) : липень-серпень. – С. 171-181.
33. **Говор, Д.** Практика організації голосування за межами приміщень виборчих дільниць в Україні / Д. Говор // Юридический вестник. – 2005. – № 3. – С.93-99
34. **Гонюкова, Л.** Особливості застосування змішаної виборчої системи в Україні / Л. Гонюкова // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2013. – № 2. – С. 166-171.
35. **Дашковська, А.** Сучасні тенденції вдосконалення правового регулювання діяльності засобів масової інформації під час виборів в Україні / А. Дашковська // Юридический вестник. – 2010. – № 1. – С.25-29.

36. **Дерев'янка, С. М.** Обмеження права громадян на участь у виборах і референдумах: порівняльно-правовий аналіз норм конституцій світу / С. М. Дерев'янка // Держава і право [Текст] : збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. – К., 2009. – Випуск 44. – С.218-224.
37. **Доля, І. М.** Формування представницьких органів місцевого самоврядування: пропорціональна та змішана виборчі системи / І. М. Доля // Гілея. – 2011. – № 11. – С. 557-560.
38. **Донцова, О.** Правові засади взаємодії партійної та виборчої систем України : аналіз вітчизняного та світового досвіду / О. Донцова // Персонал. – 2009. – № 4. – С.52-57.
39. **Жовтяк, - Д.** Мовне питання в діяльності політичних партій у період виборів / -Тараскіна Д. Жовтяк // Ефективність державного управління [Текст]: збірник наукових праць Львівського регіонального ін-ту держ. управління Нац. академії держ. управління при Президентові України / за заг. ред. чл.-кор. НАН України В.С.Загорського, доц. А.В.Ліпенцева. – Львів, 2012. – Вип. 30. – С. 283-290.
40. **Закоморна, К. О.** Особливості застосування пропорційної виборчої системи в зарубіжних країнах / К. О. Закоморна // Проблеми законності [Текст]: республіканський міжвідомчий науковий збірник. – Харків, 2008. – Вип. 93. – С.196-204.
41. **Заяць, Н.** Інститут імперативного мандата у контексті пропорційної виборчої системи / Н. Заяць // Право України. – 2008. – № 4. – С.21-27.
42. **Заяць, Н.** Деякі проблеми становлення культури виборчої демократії в Україні / Н. Заяць // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 2. – С.118-122.
43. **Зінченко, О. В.** Маніфест 3 червня 1907 р. в Російській імперії - державний переворот чи вдосконалення виборчої системи? / О. В. Зінченко // Проблеми законності [Текст]: академічний збірник наукових праць / відп. ред. В.Я.Тацій. – Харків, 2010. – Вип. 113. – С. 3-11.
44. **Камінська, О.** Особливості партійної структури Німеччини наприкінці ХХ- на початку ХХІ ст. / О. Камінська // Вісник Прикарпатського університету [Текст]. – Ів.-Франківськ, 2006. – Вип. 1. – С.75-79. – (Серія: Політологія)
45. **Кампо, В. М.** Конституційні засади виборів у практиці Конституційного Суду України / В. М. Кампо // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2009. – № 12. – С.17-29.

46. **Кафарський, В.** Правова регламентація участі політичних партій у виборах до представницьких органів влади в Україні / В. Кафарський // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія. – Ів.-Франківськ, 2007. – Вип. II- III. – С. 53-58.
47. **Киселева, Н. В.** Сужение политического представительства при использовании смешанной избирательной системы / Н. В. Киселева // Гілея. – 2013. – № 1. – С. 662-667.
48. **Кіссе, А.** Выборча система як засіб врегулювання етнічних конфліктів / А. Кіссе // Політичний менеджмент. – 2006. – № 2. – С.107-115
49. **Кіянка, І.** Імідж у контексті виборчих стратегій : управлінський досвід / І. Кіянка, А. Новик // Ефективність державного управління [Текст]: збірник наукових праць Львівського регіонального ін-ту держ. управління Нац. академії держ. управління при Президентові України / за заг. ред. чл.-кор. НАН України В.С.Загорського, доц. А.В.Ліпенцева. – Львів, 2012. – Вип. 30. – С. 82-90.
50. **Козаченко, А. І.** Земська виборча система за реформою 1890 р. на прикладі Полтавського земства / А. І. Козаченко // Проблеми законності [Текст]: республіканський міжвідомчий науковий збірник / відп. ред. В.Я.Таций. – Харків, 2007. – Випуск 86. – С.20-28.
51. **Костишин, Р. В.** Матеріально-фінансове забезпечення передвиборчої агітації / Р. В. Костишин // Держава і право [Текст]: збірник наукових праць. – К., 2008. – Випуск 40. – С.189-197.
52. **Кочубей, Л.** Виборчі системи як передумова формування політичної еліти. / Л. Кочубей // Політичний менеджмент. – 2007. – № 4+ спецвипуск. – С.197-205
53. **Кочубей, Л.** Особливості виборчої практики в Україні / Л. Кочубей // Трибуна. – 2007. – № 11-12. – С.24-25.
54. **Кулаківський, В.** Знайома незнайомка / В. Кулаківський // Наука і суспільство. – 2006. – № 5-6. – С.12-20.
55. **Литвин, В.** Про зовнішньополітичні аспекти у передвиборчій кампанії /Литвин В. / В. Литвин // Вимір історією: Інтерв'ю. Виступи. Статті [Текст] / В.Литвин. – К., 2002. – С.438-448.

56. **Лозовицький, О.** Дієва виборча система - основа ефективного розвитку держави в умовах глобалізації / О. Лозовицький // Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України. – 2012. – № 1. – С. 153-162.
57. **Лукаш, Т. Л.** Виборче право, виборчий процес і виборча система: огляд порядку денного / Т. Л. Лукаш // Гілея. – 2012. – № 10. – С. 544-549.
58. **Мазур, О.** Інститути громадянського суспільства як чинник модернізації виборчої системи. / Оксана Мазур // Політичний менеджмент. – 2006. – № 5. – С. 53-66.
59. **Макаров, Г. В.** Вільні вибори в умовах чинної виборчої системи / Г. В. Макаров, С. О. Янішевський // Україна в 2005-2009 рр.: стратегічні оцінки суспільно- політичного та соціально-економічного розвитку [Текст]: монографія / за заг. ред. Ю.Г.Рубана. – К., 2009. – С. 43-63.
60. **Максакова, Р. М.** Вибори як форма реалізації установчої влади в Україні: актуальні питання сьогодення / Р. М. Максакова // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2010. – № 1. – С.52-60.
61. **Матвієнко, А. С.** Територіальна реорганізація виборчої системи Великобританії / А. С. Матвієнко // Держава і право [Текст] : збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. – К., 2012. – Вип. 58. – С. 643-647.
62. **Матвієнко, П.** Виборча система - індикатор рівня розвитку демократії / П. Матвієнко // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2007. – № 1. – С.141-152.
63. **Матета, О. А.** Зміна виборчого законодавства в Україні: історична необхідність чи політична доцільність / О. А. Матета, О. В. Урін // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого [Текст]: збірник наукових праць / редкол.: А.П.Гетьман та ін. – Харків, 2012. – № 2(12). – С. 200-209. – (Серія : філософія, філософія права, політологія, соціологія)
64. **Медвідь, Ф.** Вибори народних депутатів України 1997-2007 рр.: політико-правове поле партійної та виборчої систем / Ф. Медвідь, В. Баран // Партійна система сучасної України: еволюція, тенденції та перспективи розвитку [Текст]: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 24-25 листопада 2011 р. / ред. кол.: Геєць В.М., Оніщенко О.С., Левенець Ю.А. та ін. – К., 2012. – С. 410-425.

65. **Мелешевич, А.** Проблеми інституціоналізації та перспективи розвитку партійної системи України / А. Мелешевич // Партійна система сучасної України: еволюція, тенденції та перспективи розвитку [Текст]: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 24-25 листопада 2011 р. / ред. кол.: Геєць В.М., Онищенко О.С., Левенець Ю.А. та ін. – К., 2012. – С. 46-64.
66. **Мельниченко, О. В.** Шляхи вдосконалення парламентської виборчої системи України (1993-2008 рр.) / О. В. Мельниченко // Часопис Київського університету права. – 2008. – № 2. – С.85-90.
67. **Мілова, М. І.** Вибори та виборча система Болгарії: адаптація до європейських реалій / М. І. Мілова // Гілея. – 2013. – № 2. – С. 774-780.
68. **Мозоль, С.** Фальсифікація виборчих документів: характеристика найпоширеніших способів. / С. Мозоль // Право України. – 2007. – № 2. – С.82-85
69. **Мостіпан, О. М.** Основні підходи до визначення критеріїв та чинників ефективності виборчих систем / О. М. Мостіпан // Гілея. – 2011. – № 7. – С. 585 - 590.
70. **Мостіпан, О. М.** Ефективність мажоритарної, пропорційної та змішаної виборчих систем / О. М. Мостіпан // Держава і право [Текст]: збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. – К., 2011. – Випуск 53. – С. 683-689.
71. **Неліна, Н.** Вибори як форма волевиявлення українського народу / Н. Неліна // Підприємництво, господарство і право. – 2013. – № 7. – С. 15-18.
72. **Нестеряк, Ю.** Моніторинг діяльності ЗМІ під час виборчої кампанії 2012 року в Україні : аналіз методології та результатів / Ю. Нестеряк // Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. – 2013. – № 1. – С. 187-194.
73. **Нестеряк, Ю.** Європейські стандарти висвітлення виборів у ЗМІ та результати медіа-моніторингу виборчої кампанії 2012 року в Україні : порівняльний аналіз / Ю. Нестеряк // Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. – 2013. – № 2. – С. 241-250.
74. **Нечипоренко, Ю.** Політичне структурування парламенту Республіки Польща під впливом виборчої системи / Ю. Нечипоренко // Гілея. – 2013. – № 6. – С. 354-355.

75. **Нікіфорова, І. І.** Система виборів до органів місцевого самоврядування як чинник розвитку політичної конкуренції / І. І. Нікіфорова // Економіка. Фінанси. Право. – 2013. – № 3. – С. 41-44.
76. **Павлюк, О. В.** Теоретичні аспекти ефекту контамінації за змішаної виборчої системи / О. В. Павлюк // Панорама політичних студій [Текст]: наук. вісник Рівненського держ. гуман. ун-ту. – Рівне, 2012. – вип. 9. – С. 171-177.
77. **Панейко, Ю.** Вплив виборчих систем на фаховість у самоврядуванні / Ю. Панейко // Віче. – 2007. – № 11. – С. 55-57
78. **Парно, Л.** Електоральні механізми формування стабільної урядової більшості у Франції / Л. Парно // Гілея. – 2011. – № 9. – С. 608-613.
79. **Петренко, М.** Участь політичних партій у виборчому процесі парламентських виборів 2006 року / М. Петренко // Вісник Прикарпатського університету [Текст]. – Ів.-Франківськ, 2011. – Вип. 4-5. – С. 65-68. – (Політологія)
80. **Петров, О.** Стратегії політичних сил на парламенських виборах 2006 року / О. Петров // Політичний менеджмент. – 2006. – № 1. – С.18-27.
81. **Плекан, Ю.** Українсько-польські відносини і боротьба за реформу виборчої системи в Галичині на початку ХХ ст. / Ю. Плекан // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки: Міжвідомчий збірник наукових праць. – К., 2002. – Вип. 11. – С.45-56.
82. **Подвинцев, О. Б.** Псефология как наука о выборах / О. Б. Подвинцев // Политические Исследования. – 2005. – № 5. – С.142-146
83. **Поліщук, І.** Політичні партії як суб'єкти виборчого процесу / І. Поліщук // Політичний менеджмент. – 2005. – № 6. – С.42-48
84. **Пономарьова, Г.** До проблеми запровадження змішаної мажоритарно-пропорційної виборчої системи: з досвіду парламентських виборів в Україні в 1998 р. / Г. Пономарьова // Вісник Академії правових наук України. – 2009. – № 2. – С.219-232.
85. **Пономарьова, Г. П.** Становлення виборчої системи Української СРР у 1917-1937 рр. / Г. П. Пономарьова // Проблеми законності [Текст]: республіканський міжвідомчий науковий збірник. – Харків, 2008. – Вип. 97. – С.199-205.

86. **Попко, Є.** Преференційне голосування: європейський досвід і можливості застосування в Україні / Є. Попко // Актуальні проблеми міжнародних відносин [Текст]: у двох частинах : збірник наукових праць. – К., 2010. – Випуск 89, Частина 1. – С. 148-150.
87. **Прус, В.** Конституційно-правові проблеми формування районних рад / В. Прус // Вісник Львівського університету [Текст]. – Львів, 2011. – Вип. 53. – С. 141-147. – (Юридична)
88. **Рибак, Н. С.** Конституційно-правові засади внутрішньої побудови виборчої системи в Україні / Н. С. Рибак // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2012. – № 9. – С. 110-118.
89. **Рибак, Н. С.** Застосування виборчої системи при проведенні місцевих виборів у розрізі конституційно-правового досвіду Європейського Союзу / Н. С. Рибак // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2011. – № 11. – С. 122-129.
90. **Савченко, І.** Громада повинна знати свого депутата не лише в обличчя : [про виборчу систему на майбутніх місцевих виборах в Україні] / І. Савченко // Віче. – 2010. – № 13. – С. 4 - 5.
91. **Селіванов, А.** Судовий захист виборчого права громадян у сучасній конституційній державі / А. Селіванов // Право України. – 2013. – № 5. – С. 54-63.
92. **Сищук, О.** Олександр Єфремов : "Змішана виборча система "співзвучна" з відкритими списками" / О. Сищук // Віче. – 2010. – № 13. – С. 2 - 3.
93. **Скрипнюк, В. М.** Проблема "вибору" виборчої системи: Україна і європейський досвід / В. М. Скрипнюк // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2010. – № 1. – С.60-71.
94. **Словська, І.** Вдосконалення законодавства про вибори народних депутатів України / І. Словська // Юридический вестник. – 2012. – № 3. – С. 28-32.
95. **Смокович, М.** Гласність виборчого процесу : окремі аспекти правового статусу спостерігачів, довірених та уповноважених осіб на виборах народних депутатів / М. Смокович // Вісник Вищого адміністративного суду України. – 2012. – № 3. – С. 7-18.
96. **Смокович, М.** Врегулювання виборчих процесів : міжнародні стандарти / М. Смокович // Вісник Вищого адміністративного суду України. – 2012. – № 4. – С. 3-18.

97. **Ставнійчук, М.** "Політичні сили, йдучи у виборчу кампанію, не повинні думати, що це останній день Помпеї і для перемоги всі засоби годяться ..." / М. Ставнійчук // Віче. – 2005. – № 9. – С.40-42
98. **Ставнійчук, М.** Вибори як ключовий інститут демократичного конституційного ладу сучасної України / М. Ставнійчук // Право України. – 2013. – № 5. – С. 18-30.
99. **Стешенко, Т. В.** Правове регулювання статусу офіційних спостерегачів від громадських та міжнародних організацій за європейськими стандартами / Т. В. Стешенко // Проблеми законності [Текст]: академічний збірник наукових праць / відп. ред. В.Я.Тацій. – Харків, 2010. – Вип. 110. – С. 46-53.
100. **Стешенко, Т. В.** Складання й уточнення списків виборців як одна з найважливіших стадій виборчого процесу / Т. В. Стешенко // Проблеми законності [Текст]: республіканський міжвідомчий науковий збірник / відп. ред. В.Я.Тацій. – Харків, 2007. – Випуск 86. – С.55-59.
101. **Стрільчук, В. А.** Розумна періодичність проведення чергових виборів в Україні : поняття та особливості встановлення / В. А. Стрільчук // Держава і право [Текст]: збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. – К., 2011. – Випуск 54. – С. 204-211.
102. **Сушкова, Х.** Конституційно-правові аспекти якісного складу Верховної Ради України в умовах реформування виборчої системи. / Х. Сушкова // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2006. – № 7. – С.5-15.
103. **Теліпко, В.** Оптимальна виборча система у площині пошуку / В. Теліпко // Віче. – 2009. – № 3. – С.4-8.
104. **Ткач, Д.** Депутат повинен жити серед виборців : [про типи виборчих систем, які застосовувалися в Україні, починаючи з 1990 р.] / Д. Ткач // Політичний менеджмент. – 2011. – № 5. – С. 76-84.
105. **Федоренко, В.** Вибори, виборче право і виборчі системи - пріоритетний напрям сучасних конституційно-правових досліджень / В. Федоренко // Право України. – 2013. – № 5. – С. 105-114.
106. **Фісун, О. А.** Політична модернізація України: шляхи оптимізації інституційного дизайну / О. А. Фісун // Гілея. – 2012. – № 9. – С. 557-561.
107. **Чальцева, О.** Реформування виборчого законодавства України (1993-2012 рр.): політичні наслідки і проблеми / О. Чальцева, О. Піденко // Гілея. – 2013. – № 6. – С. 361-362.

108. **Чемсак, Ю.** Виборча система як категорія державознавства: конституційно-правовий аспект / Ю. Чемсак // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 4. – С.7-10.
109. **Чемсак, Ю. В.** Виборчий процес та його стадії: теоретично-правовий аспект / Ю. В. Чемсак // Проблеми законності [Текст]: академічний зб. наук. праць : академічний збірник наукових праць / відп. ред. В.Я.Тацій. – Харків, 2009. – Випуск 103. – С.39-47.
110. **Черінько, І. П.** Виборча система України: від мажоритарної до пропорційної / І. П. Черінько // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України [Текст] /редкол.: Ю.А.Левенець (голова) та ін. – К., 2007. – Вип. 36. : Курасівські читання - 2007: Влада і суспільство в сучасній Україні: механізми взаємодії. – С.152-160.
111. **Шачковська, Л. С.** Вплив виборчої реформи 2004 р. на процеси структуризації партійної системи в сучасній Україні / Л. С. Шачковська // Гілея. – 2012. – № 12. – С. 662-666.
112. **Шведа, Ю.** Політичні наслідки виборчих систем: теорія та зарубіжна практика / Ю. Шведа // Віче. – 2007. – № 15. – С. 24-26
113. **Шведа, Ю.** Політичні наслідки виборчих систем / Ю. Шведа // Віче. – 2007. – № 17. – С.17-20.
114. **Шеверєва, В.** Проблеми правового регулювання обмежень проведення передвиборної агітації в Україні / В. Шеверєва // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 7. – С.114-118.
115. **Шеверєва, В. Є.** Історичний розвиток передвиборної агітації в Україні / В. Є. Шеверєва // Проблеми законності [Текст]: республіканський міжвідомчий науковий збірник. – Харків, 2008. – Вип. 96. – С.227-235.
116. **Шпілька, А.** Нормативно-правова основа проведення парламентських виборів в Україні / А. Шпілька // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія. – Ів.-Франківськ, 2007. – Вип. II- III. – С. 73-78.
117. **Штефуца, В. О.** Етапи становлення та розвитку виборчої системи Федеративної Республіки Німеччина / В. О. Штефуца // Гілея. – 2011. – № 5. – С. 713 - 719.
118. **Щепанська, Т. А.** Взаємовплив формування партійної системи та пропорційної виборчої системи / Т. А. Щепанська // Актуальні проблеми держави і права[Текст]: збірник наукових праць. – Одеса, 2003. – Випуск 18. – С.434-438.

119. **Юр'єв, С. Є.** "Новий формат" місцевих виборів 2010 / С. Є. Юр'єв // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2010. – № 10. – С.12-23.
120. **Яковлєв, А.** Розвиток виборчої системи як складова сучасного конституційного процесу в Україні / А. Яковлєв // Юридична Україна. – 2013. – № 6. – С. 24-32.
121. **Янжинов, С. А.** Политико-правовое измерение избирательного процесса / С. А. Янжинов // Философия права. – 2005. – № 2. – С.47-51